

VILNIUS UNIVERSITY

Audronė Veilentienė

**IMPACT OF THE SEIMAS OF THE REPUBLIC OF LITHUANIA
ON FOREIGN POLICY DURING THE PERIOD FROM 1920 TO 1927**

Summary of Doctoral Dissertation

Humanities, History (05 H)

Vilnius, 2010

Dissertation was prepared will be in an external way.

Scientific consultant:

Prof. dr. Zenonas Butkus (Vilnius university, Humanities, History –05 H)

The dissertation will be defended in the Council of History tendency of Humanities field of Vilnius University.

The dissertation Defense Board:

Chairman:

Doc. dr. Algirdas Jakubčionis (Vilnius University, Humanities, History –05 H)

Members:

doc. dr. Jonas Vaičenonis (Vytautas Magnus University, Humanities, History – 05 H)

doc. dr. Sandra Grigaravičiūtė (Vilnius Pedagogical University, Humanities, History – 05 H)

doc. dr. Saulius Kaubrys (Vilnius University, Humanities, History – 05 H)

dr. Danutė Blažytė-Baužienė (The Lithuanian Institute of History, Humanities, History – 05 H)

Oponents:

prof. dr. Juozas Skirius (Vilnius Pedagogical University, Humanities, History – 05 H)

doc. dr. Algis Povilas Kasperavičius (Vilnius University, Humanities, History – 05 H)

The official defence of the dissertation will be held at 14:00 on the 12 of February 2010, at a public sitting of the Defence Board at the Vilnius University, in the Faculty of History (lecture – hall No. 211) Address: Universiteto street 7, LT – 01513, Vilnius, Lithuania

This summary of the dissertation was sent on the 11 January 2010.

The dissertation is available at the Vilnius University library.

VILNIAUS UNIVERSITETAS

Audronė Veilentienė

**LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMŲ ĮTAKA UŽSIENIO POLITIKAI
1920–1927 METAIS**

Daktaro disertacijos santrauka
Humanitariniai mokslai, istorija (05 H)

Vilnius, 2010

Disertacija ginama eksternu

Mokslinis konsultantas

prof. dr. Zenonas Butkus (Vilniaus universitetas, humanitariniai mokslai, istorija – 05 H)

Disertacija ginama Vilniaus universiteto Istorijos mokslo krypties taryboje:

Pirmininkas

doc. dr. Algirdas Jakubčionis (Vilniaus universitetas, humanitariniai mokslai, istorija – 05 H)

Nariai:

doc. dr. Jonas Vaičenonis (Vytauto Didžiojo universitetas, humanitariniai mokslai, istorija – 05 H)

doc. dr. Sandra Grigaravičiūtė (Vilniaus pedagoginis universitetas, humanitariniai mokslai, istorija – 05 H)

doc. dr. Saulius Kaubrys (Vilniaus universitetas, humanitariniai mokslai, istorija – 05 H)

dr. Danutė Blažytė-Baužienė (Lietuvos istorijos institutas, humanitariniai mokslai, istorija – 05 H)

Oponentai:

prof. dr. Juozas Skirius (Vilniaus pedagoginis universitetas, humanitariniai mokslai, istorija – 05 H)

doc. dr. Algis Povilas Kasperavičius (Vilniaus universitetas, humanitariniai mokslai, istorija – 05 H)

Disertacija bus ginama viešame Istorijos mokslo krypties tarybos posėdyje 2010 m. vasario mėn. 12 d. 14 val. Istorijos fakulteto 211 auditorijoje.

Adresas: Universiteto 7, LT – 01513, Vilnius, Lietuva

Disertacijos santrauka išsiuntinėta 2010 m. sausio mėn. 11 d.

Disertaciją galima peržiūrėti Vilniaus universiteto bibliotekoje.

SUMMARY

Introductory remarks

The history of modern parliamentarism in Lithuania was rather short – its period of existence covers the years between 1920 and 1927 and includes the activities of the Constituent Assembly, the First, the Second and the Third Seimas. Certain historians consider the military coup d'état of 1926 the end of the period of parliamentarism, however, the Third Seimas continued its activities until 12 April 1927, when President Antanas Smetona signed the act, by which the Third Seimas was dissolved.

The programme of each political group included the guidelines on the issues of foreign policy, which were expressed in the sessions, meetings and conferences of the Seimas, political groups, central committees as well as the party press. The Seimas of the Republic of Lithuania of each term of office tried to solve the problems of foreign policy by maintaining close contacts with the Government and the President. The impact of the democratic Seimas on foreign policy was different during each term of office due to the changing composition of the Seimas and the Commission of Foreign Affairs, the relations between the majority and the opposition, the experience of members of the Seimas in political and parliamentary activities, their education as well as personal qualities. The involvement in the activities of the Commission of Foreign Affairs and delegations determined considerable changes in the lives of individual members of the Seimas – 5 politicians started their service in the diplomatic corpus (Kazys Bizauskas, Valdemaras Vytautas Čarneckis, Ladas Natkevičius, Eduardas Turauskas, Pranas Dailidė); due to favourable circumstances, 3 of them became the ministers of foreign affairs (Vladas Jurgutis, V. Čarneckis, Mykolas Sleževičius). During the entire interwar period the Lithuanian foreign policy was also affected by its geopolitical situation as well as the Lithuanian-Polish conflict over Vilnius.

The research object is the activities of the Seimas of the Republic of Lithuania, the Commission of Foreign Affairs, political groups and individual members and their impact on foreign policy during the period from 1920 to 1927, the relations between the Seimas and the Government solving the key issues of foreign policy and the attitudes of political groups and members of the Seimas on the issues of foreign policy.

Research novelty and significance. Though the history of the Lithuanian parliamentarism and diplomacy has received more attention in the studies of recent

years, however, the impact of the Seimas on the foreign policy of Lithuania as a separate research object has not yet been thoroughly studied. Most attention has been paid to the works accomplished by the Constituent Assembly and the general political issues of the Lithuanian foreign policy – the issues of Vilnius and Klaipėda, the treaties with the Soviet Russia (later known as the USSR), the relations with certain countries as well as the biographies of the ministers of foreign affairs, diplomats and members of the Seimas. The activities of the Seimas seeking to solve the key problems of the Lithuanian foreign policy and its influence on the development of foreign policy have not yet received a consistent and comprehensive approach; the opinion of the political groups of the Seimas on the issues of foreign policy has been rarely analysed; the activities of parliamentary delegations abroad have received little attention as well. The studies on the history of the diplomacy of Lithuania usually attribute the establishment of the foreign policy to the ministers of foreign affairs and diplomats, whereas the contribution of the Seimas remains outside the scope of attention.

This is the first study in the Lithuanian historiography and the history of parliamentarism, which attempts to analyse the activities of the Seimas of Lithuania in the context of the solution of the issues of foreign policy and its impact on the establishment of the course of the foreign policy of Lithuania from 1920 to 1927. The thesis presents the characteristics and comparison of the guidelines on the foreign policy of the country expressed by the parties, political groups and individual members of the Seimas and analyses the relations between the Seimas and the Government solving topical issues in this field. The analysis and assessment of the role of the democratic Seimas, individual political groups and members of the parliament in the establishment of the foreign policy of the country will contribute to the research of the history of parliamentarism. Besides, the interwar parliamentary experience in the area of foreign policy may find its niche in the present-day attempts of preserving and consolidating Lithuania's statehood.

Aim and objectives. The aim of the thesis is to analyse the activities of the democratic Seimas and its influence on the establishment of the course of foreign policy and the choice of geopolitical orientation and to assess its efforts in preserving the independence of Lithuania. The thesis also attempts to determine to what extent the Seimas was affected by the opinion of the public and the opposition. To achieve this aim,

the following objectives have been raised in the thesis:

1. To determine the competence of the Seimas and the principles of cooperation between the national authorities; to analyse the activities of the Constituent Assembly seeking the international recognition of Lithuania; to determine the issues solved in the area of the foreign policy, the impact of the Seimas in the drawing-up, discussion and ratification of the treaty with the Soviet Russia, the participation of the members of the Seimas in the negotiations with Poland and the political groups of Poles in Vilnius, the evaluation of the projects of Paul Hymans, the communication with the parliaments of the Baltic states; to analyse to what extent the Ministry of Foreign Affairs was influenced by the Seimas and what portion of its decisions was made independently.

2. To analyse the position of the political groups and the representatives of national minorities of the First Seimas in the debate over the issues of foreign policy; to compare the position of the majority and the opposition in terms of the foreign policy of Lithuania; to analyse the attitude of political groups towards the incorporation of the Klaipėda Region; to find out how the opposition between the parties affected foreign policy.

3. To explore the foreign policy guidelines of the political groups in the Second Seimas and the choice of international orientation; to analyse the debate over the Klaipėda Convention and the issues of integration of the Klaipėda Region in the Second Seimas, the position on the cooperation with Great Britain and the Baltic states as well as the relations with Vatican City and Poland; to determine and evaluate the activities of the political groups of the Seimas and the Commission of Foreign Affairs in the establishment of the concept of the foreign policy of Lithuania.

4. To evaluate the activities of the Third Seimas in its attempted resurrection of Lithuania from diplomatic isolation, the contribution of the Commission of Foreign Affairs to the drawing-up and ratification of the Nonaggression Treaty with the USSR; to analyse the mistakes made by the majority of the Seimas in the field of foreign policy; to determine the impact of the internal policy on foreign policy and to identify the issues of foreign policy discussed by the Seimas after the coup d'état of 1926.

5. To determine the impact of the Seimas in drawing up the budget of the Ministry of Foreign Affairs and approving its staff; to analyse the attitude of political

groups towards the improvement of the structure of the Ministry and the problems of its activities.

Chronology. The chronological limits of the dissertation are the years from 1920 to 1927 until the dissolution of the Third Seimas. Following the coup d'état of 1926, the Seimas discussed the issues of foreign affairs and approved the staff of the Ministry of Foreign Affairs, thus, these activities have to be discussed and evaluated.

Research methods. The thesis makes use of descriptive, analytical, inductive and comparative methods. A considerable amount of historical sources, which are for the first time introduced into historiographic circulation, and the analysis of foreign policy guidelines of the Lithuanian parties determined the use of descriptive and analytical methods. Inductive method was applied due to fragmentary nature of archival data, where isolated facts and information were used to make more general conclusions. This method was applied to determine the involvement of the members of the Seimas in the composition of delegations or international conferences and to find out the activities of the Commission of Foreign Affairs. The conception of foreign policy expressed by the political groups of the Seimas and its changes are analysed by means of comparative method.

Historiography. Historiography, which is directly related to this topic, is rather scarce and is most often devoted to the analysis of the general issues of foreign policy during the period under analysis and the attitude of the political groups of the Seimas towards them. The foreign policy implemented during the period of the Constituent Assembly was discussed by the historian in emigration Vanda Daugirdaitė-Sruogienė (Daugirdaitė-Sruogienė V. *Lietuvos Steigiamasis Seimas*. New York, 1975). The foreign policy during the parliamentary period and the position of political groups are discussed in the article by Regina Žepkaitė, which was included into the collective monograph published during the Soviet Times (Žepkaitė R. *Buržuazinės partijos kai kurių užsienio politikos klausimų požiūriu // Klasės ir politinės partijos Lietuvoje 1919–1926 metais*. Vilnius, 1978). Česlovas Laurinavičius analysed the impact of the Constituent Assembly on foreign policy after the restoration of independence (Laurinavičius Č. *Geopolitikos ir demokratijos dilema: moderniosios Lietuvos užsienio politika ir Steigiamasis Seimas // 1920–1922 metų parlamentinė patirtis: sprendimų politika, tikslai ir aplinkybės*. Vilnius, 2000). The reviews on the foreign policy of the Constituent Assembly, the First, the

Second and the Third Seimas by Liudas Truska, Mindaugas Tamošaitis and Danutė Blažytė-Baužienė, which reveal the relations between the Government and the Seimas, the issues of foreign policy and their control, were included into the biographical dictionaries of the members of the Seimas of the Republic of Lithuania. The thesis also employs the historiography, which includes the research on the foreign policy during the parliamentary period. The historiography of the interwar period was useful by factographical material found in the writings of the former ministers of foreign affairs Juozas Purickis and Juozas Urbšys and the articles of Marija Urbšienė and the former member of the Seimas Ladas Natkevičius. The thesis also relies on the writings of the historians in emigration Zenonas Ivinskis and Pranas Čepėnas as well as the monographs of R. Žepkaitė published during the Soviet Times. Among the studies on the foreign policy of the parliamentary period undertaken by the present-day historians, the studies by Česlovas Laurinavičius, Algimantas Kasparavičius, Zenonas Butkus and Vytautas Žalys were useful to the thesis. The dissertation employs the data from the foreign archival documents announced in certain monographs of the afore-mentioned authors.

The studies of the Polish historians Piotr Łossowski, Andrzej Ajnenkiel, Włodzimierz Suleja, Joanna Gierowska-Kałuża and Krzysztof Buchowski provided additional information on the Polish foreign policy and the plans of Jozef Pilsudski in respect of Lithuania.

Sources. There is no remaining archive of the chancellery of the Seimas of the period from 1920 and 1927, thus, the remaining material is especially fragmentary. The Fund of the Council of Ministers of the Lithuanian Central State Archive (f. 923) stores several files of inquiries of the Seimas and individual files related to the Klaipėda Revolt. The files of the Ministry of Foreign Affairs (f. 383 ap. 7) of the period from 1920 to 1927, which include the correspondence with the delegations in more significant negotiations, provide more material on the following issues: the negotiations between Lithuania and the Soviet Russia, the negotiations with Poland in Brussels, the conflict between Lithuania and Vatican City, the negotiations with Poland in Copenhagen and Lugano, the Klaipėda Region, the negotiations with the USSR in 1926, etc.

The scarcity of the archives of the parliamentary parties also impeded the research. There is no remaining archive of the Lithuanian Christian Democrats (LKDP), whereas only several files remained from the archive of the Social Democratic Party of Lithuania

(LSDP). Among all the Lithuanian political parties, the archive of the Lithuanian Peasant Popular Union (LVLS) (f.199) stored in the Manuscript Division (LMABRS) of the Lithuanian Academy of Sciences provides most numerous data. It includes the documentary material of the bloc of the Lithuanian Popular Socialist Democratic Party (LSLDP) and the Lithuanian Peasant Union (LVS) in the Constituent Assembly and the LVLS political group in the First, the Second and the Third Seimas: the protocols of the sessions of political groups and the central committee, which include the attitudes of the leaders of political groups and other members towards the foreign policy, the reports of delegation members, adopted resolutions and other information.

The memoirs of the members of the Seimas of that period Justinas Staugaitis, Juozas Vailokaitis and Zigmas Toliušis and the diplomats Petras Klimas, Ernestas Galvanauskas, Vaclovas Sidzikauskas as well as the journals of public figures Mykolas Romeris and Mykolas Biržiška and the diplomat Jurgis Šaulys are the source of numerous information.

The most informative and consistent group of sources is the published sources: “The Works of the Constituent Assembly” and the verbatim reports of the First, the Second and the Third Seimas. These sources reflect the debate over the issues of foreign policy in the sessions of the Seimas, the discussions on the declarations of the Cabinets of Ministers, the inquiries and interpellations of the members of the Seimas to the Government and the readings of the budget. Another important source is the verbatim reports of the Constituent Assembly of Poland, which reflect the attitude of the Polish parliament members towards the issue of Vilnius and the relations with Lithuania.

In the situation of the lacking archival sources, certain gaps could be filled by the periodical press of the period from 1920 to 1927. The thesis mostly makes use of the daily paper “*Lietuva*”, the information and articles of the publications of parliamentary and non-parliamentary parties and the Lithuanian Riflemen’s Union written by the members of the Seimas and the Government and public figures.

Due to the lack of sources, only fragments of the activities of the Commission of Foreign Affairs, LKDP, LSDP and the political groups of national minorities in the area of foreign policy could be identified.

Structure of the thesis is based on the combination of the chronological and problematic principle of presentation. The thesis constitutes of the introduction, five

parts, conclusions, sources and literature.

The first part discusses the issues of the competence of the parliament and the cooperation and distribution of powers, the attitude of the political groups in the Constituent Assembly towards the foreign policy of Lithuania, the pursuit for international recognition, the participation in the negotiations with the Soviet Russia and Poland and the relations with the parliaments of the Baltic countries.

The chapter entitled “**Competence of the Parliament and the Issues of the International Recognition of Lithuania**” discusses the principles of the competence of the parliament and the cooperation and distribution of powers; it reveals the attitude of the political groups towards the problems of foreign policy and discusses the relations with the Ministry of Foreign Affairs. The Provisional Constitution of Lithuania as of 10 June 1920 established the functions of the Constituent Assembly: legislation, ratification of treaties with other countries, approval of the national budget and law enforcement control. The prerogatives of the Seimas in respect of the Government were specified in the Constitution as of 1 August 1922. The Seimas approved the programmes of the Cabinet of Ministers, the structure of ministries and other national authorities and the salaries of civil servants. The parliament had powers to establish the course of the Lithuanian foreign policy and supervised the activities of the Ministry of Foreign Affairs. The forms of control of the activities of the Parliamentary Government by which members of the Seimas used to react to more significant events were interpellations and inquiries to the Prime Minister and individual ministers and the imposition of revisions. Not a single issue of greater importance could be solved without the approval of the Seimas. There was no strict separation into legislative and executive powers in the parliamentary system. Such inter-dependence of powers did not violate the principle of the distribution of powers but created possibilities for maintaining closer relations between the Parliament and the Government and contributed to effective cooperation between the powers. The members of the Constituent Assembly used to be included into the composition of the diplomatic delegations thus providing assistance to the Ministry of Foreign Affairs, which was lacking the civil servants of high qualifications. Members of the Seimas could get direct information about the attitude of foreign countries towards Lithuania and try to change it by defending Lithuania’s interests. Besides, they used to inform the members of their political groups as well the Lithuanian society about the

results of their tours by providing information about the international situation of Lithuania and its tasks in the area of foreign policy. On the other hand, by appointing the best foreign policy experts into the composition of delegations, political groups could not criticize the Government for the mistakes made by delegation members.

Despite ideological differences, the political groups of the Constituent Assembly, excluding the Polish political group, tried to follow a single course in the field of foreign policy. Nevertheless, the LSDP political group used to take up a two-fold position – it did not hesitate to criticize the coalition partners in public sessions but had its representative in the Entente countries and the League of Nations. At the end of January 1921, when Latvia and Estonia was recognized *de jure* and the recognition of Lithuania was postponed, the foreign policy of the Government was criticized by both the Lithuanian Peasant Popular Union and the Christian Democrats for the fluctuating policy and the absence of the clear foreign policy course. The most numerous political groups of the Seimas wanted that the activities of the Government were public and the society was explained of the foreign policy, whereas the Minister of Foreign Affairs J. Purickis was the advocate of the armchair foreign policy, thus, various misunderstandings were common. Due to the failures in foreign policy and disagreements in the debate over the draft project of the Constitution in January 1922, the coalition between the Christian Democrats bloc (KD) and the bloc of LSLDP and LVS dispersed and the Government of Kazys Grinius resigned.

The chapter **“Impact of the Seimas on the Drawing-up of the Peace Treaty with the Soviet Russia and its Ratification”** provides the assessment of the contribution of the Seimas, the Commission of Foreign Affairs and certain members to the drawing-up and ratification of the treaty with the Soviet Russia. The Seimas had direct influence on the drawing-up and signing of the treaty between Lithuania and Russia. 4 members of the Seimas were part of the delegation; the draft project was discussed in the joint meetings of the Government, the Seimas Commission of Foreign Affairs and the leaders of political groups; instructions to the delegation were prepared in the private and public parliamentary sessions. The Commission of Foreign Affairs was aware of the existence of the secret annex to the treaty; nevertheless, Lithuania signed the treaty in haste believing that it may prevent another war with Russia. Lithuania could not be absolutely

neutral at that time; however, the Seimas and the Government put every possible effort to preserve its neutrality and resisted the temptation to conclude a military union with the Soviet Russia. All political groups maintained a serious and critical approach towards the treaty with the Soviet Russia. The signing of the treaty did not suppress the feeling of no-confidence in the Soviets. The majority of the members of the Seimas were aware of the importance of the treaty and agreed to its ratification, though others demanded a larger compensation from Russia to cover the damages of war, criticized the ambiguity of certain articles and other nuances.

The chapter “**the Seimas and Relations with Poland**” presents the characteristics of the position of the political groups of the Seimas in terms of the relations with Poland, the concept of Lithuania’s nationhood and its position concerning the Vilnius Region.

The section “**Resolutions on the Issue of Vilnius**” analyses the resolutions of the Constituent Assembly of Lithuania and its political groups on the issue of Vilnius. Vilnius had always been the historical capital of Lithuania, thus, none of the political groups of the Constituent Assembly had doubts that Vilnius should be part of Lithuania. Their opinions diverged only concerning the methods of incorporation of the Vilnius Region. The ruling coalition and the Jewish political group did not advocate the idea of the plebiscite in the Vilnius Region but supported the use of the languages of national minorities in church, schools and municipal authorities. The Social Democrats believed that a plebiscite was unavoidable in the Vilnius Region and it had to be held sooner or later.

At the time of the war between Poland and the Soviet Russia, members of the Constituent Assembly wanted the Lithuanian armed forces to seize Vilnius before the Red Army did that, however, such attempts failed due to the resistance of the Polish armed forces. Following the burst of the clashes between the Polish and Lithuanian troops, the Seimas of Lithuania set up the Supreme Committee of Defence of Lithuania, which mobilized all the residents of Lithuania in order to defend the country. The Seimas also imposed economic sanctions on the Polish landlords in Lithuania, the majority of whom supported the pro-Polish ideology, by adopting the decision to lease the estates without owners (who emigrated to Poland and did not return to Lithuania after World War I) to the landless and near-landless residents. The intention behind this measure was to discourage the Polish landlords from the activities against the country and help to

restore the Lithuanian agriculture.

Due to the Polish invasion, the Constituent Assembly was adjourned and the so called Small Seimas consisting of 7 persons was called. The League of Nations proposed to organize the plebiscite over the disputable territories in the belligerent countries; however, neither the Lithuanian nor the Polish Seimas supported this idea since neither was confident of its victory. It was only after the call of elections to the Seimas of Vilnius that the Government of Lithuania proclaimed the declaration in the Seimas awarding the territorial autonomy to the Vilnius Region; however, that was a belated act. Following the incorporation of Vilnius to Poland, the only thing that could still be done was protest actions and the raise of this issue in international institutions.

The section “**Negotiations with Poland and Representatives of Poland in Vilnius**” discusses the position of the Constituent Assembly of Lithuania in terms of the negotiations with Poland and the Polish political groups in Vilnius. The Lithuanian Constituent Assembly took different measures to avoid plebiscite: it sent its delegation to Warsaw, established contacts with Polish political groups in Vilnius, submitted proposals to Warsaw and Vilnius. The meetings of the members of the Seimas of Lithuania and the Polish political groups of Vilnius were initiated by M. Romeris and General A. Babianskis; however, they were only supported by a small and trivial Polish Popular Union “Odrodzenie” advocating the ideas of Jozef Pilsudski. Members of the Seimas had noticed that the Polish community in Vilnius was fanatically agitated and had a panic fear that Vilnius would not be again seized by the Lithuanian troops since they saw such a step as the occupation and slavery. The Lithuanian government promised the local Poles to allow to use their native language in schools, church and municipalities and did not even mention the decentralization of Lithuania, i.e. the establishment of the territorial autonomy, afterwards; however, such promises did not seem sufficient to the Poles.

The section “**Activities of the Lithuanian Delegation in Brussels**” analyses the activities and tactics of the Lithuanian delegation in Brussels. The Lithuanian delegation, which included members of the three political groups, went to negotiate in Brussels lacking proper preparations; it received instructions from the minister of foreign affairs while abroad and the project, which remained outside the scope of official discussions, was drafted in Brussels as well. Besides, the representative of the United Nations Paul

Hymans managed to impose unfavourable negotiating tactics on the Lithuanian delegation and the failure to solve the fundamental question of borders led to the debate over the convention with Poland. Possibly, the chairman of the delegation E. Galvanauskas put too much confidence in himself as a talented negotiator and disregarded the opinion of other members of the delegation, the Seimas of Lithuania and the public majority. Minister of Foreign Affairs J. Purickis tried to conceal information from the Seimas and the society by withholding certain proposals of Lithuania in official reports, when in reality the concessions made by Lithuania in its attempts to retrieve the Vilnius Region were much more significant in the instructions.

In the process of negotiations in Brussels, the Polish political group in the Constituent Assembly, inspired by the Ministry of Foreign Affairs of Poland, lodged a complaint to the League of Nations concerning the persecution of the Polish national minority in Lithuania. This information, which was publicly announced by Kazys Grinius in the session of the Seimas, provoked a conflict, which resulted in violent actions against the members of the Polish political group. The complaint filed by the Polish political group triggered the distrust in the Polish national minority and the reaction of the majority of the Seimas to it forced the members of the Polish political group to discontinue their activities in the Seimas.

The section “**Assessments of Hymans’ Projects**” elaborates on the position of the Seimas in terms of Hymans’ projects and the relations with Poland and analyses the reaction of the Seimas and the society. For the sake of comparison, the opinion of the Constituent Assembly of Poland on Hymans’ projects and the Vilnius Region is provided. The project of “Lithuania Major” drafted by the Lithuanian Poles and improved by the Polish federalists, became the first Hymans’ project, which was in favour of Poland. Amended according to the demands of Lithuania, the second project was less favourable to Poland, but it still established the subordination of the smaller part of Lithuania to Poland; nevertheless, it was rejected by the supporters of annexation, who at that time constituted the Polish government. The tactics of the Polish diplomats was to procrastinate the negotiations in this way forcing Lithuania to be the first to reject the project and they succeeded in that. None of the political groups of the Polish Seimas doubted that Vilnius should belong to Poland; the only difference was the method of solving this issue – some were prone to solve it by letting the local residents express

their opinion, others wanted to incorporate Vilnius without any elections. With such attitude of the Polish Parliament in mind, it becomes clear that any negotiations over Vilnius led to dead end. It was only due to the pressure of the League of Nations and the Entente that Poland was forced to come to the negotiating table. For the sake of its goal, Lithuania made concessions in these negotiations but the Lithuanian society strictly rejected the restrictions of sovereignty. The Lithuanian delegation, certain members of the Government and individual leaders of the Lithuanian Peasant Popular Union, including the chairman of the Commission of Foreign Affairs M. Sleževičius, supported the second version of Hymans' project; however, they were forced to consider the opinion of the majority of the Seimas and the public opinion and rejected the project.

The chapter **“Cooperation with the Parliaments of the Baltic States”** provides the review of inter-parliamentary contacts with the parliaments of the Baltic states. The Constituent Assembly of Lithuania declared its goal to establish the Baltic Union; however, closer contacts were not established. Closer cooperation with Latvia was impeded by the disputes over borders. In the fights with Poland, Lithuania needed the support of Latvia, thus, the urgent session of the Seimas was called on 8 October 1920, which ratified the treaty with Latvia concerning the establishment of borders. The leader of the Christian Democrats M. Krupavičius criticized Latvia, which, influenced by Poland, seized disputable areas. It was only after the annexation of Vilnius that the Seimas decided to send its delegations to Latvia and Estonia. The visits proved to be fruitful – both neighbours soon recognized Lithuania *de jure*, their sympathies in respect of Lithuania increased; parliaments and governments of the countries initiated active cooperation. Unfortunately, due to the intrigues of the Polish policy and the Soviet Russia, this cooperation impaired after the conference of the Baltic states in Warsaw in March 1922, which was not attended by Lithuania.

The second part presents the analysis of the attitude of the First Seimas towards the incorporation of the Klaipėda Region and the impact of the disagreements among the political groups on foreign policy. Due to various reasons, the most numerous KD bloc failed to form the coalition with its former partners in the Constituent Assembly the political groups of LSLDP and LVS, which later merged into a single political group of LVLS; therefore, the political groups of the opposition used to vote against any proposals of the Christian Democrats. The political group of the Federation of Labourites

mainly consisted of the communist representatives but they were soon neutralized by eliminating their leader K. Dominas from the Seimas for previously committed crimes. Members of the Jewish political group claimed that they would boycott the activities of the Seimas since, in their opinion, the Central Electoral Commission misinterpreted Article 76 of the Law on Elections to the Seimas. The Jewish political group proposed the Polish political group to boycott the new Seimas and commence protestations abroad and in the League of Nations, however, the Polish political group rejected the proposal. The KD bloc did not always express a single opinion; the Lithuanian Farmers' Union (LŪS) and the Lithuanian Labour Federation (LDF) sometimes expressed differing views. The left-wing parties of the Seimas boycotted president's elections, rejected election results during the entire term of office of the First Seimas, demanded to declare election results null and void and objected to the formation of the new Cabinet of Ministers. That impeded a normal life of the country as well as its foreign policy.

The KD bloc and the LVLS political group of the First Seimas were aware of the Klaipėda Revolt organized by Prime Minister E. Galvanauskas and supported it: the parties organized the fund-raising for "the revolted Klaipėda residents"; certain members of the Christian Democrats bloc and the Peasant Popular Union of the Seimas went to the Klaipėda Region on confidential matters; the member of the Peasant Popular Union L. Natkevičius contributed to the edition of the declaration of the salvation committees of Lithuania Minor concerning the incorporation to Lithuania; however, when the new Cabinet of Ministers of E. Galvanauskas had to be approved, LVLS, LSDP and the political groups of national minorities voted against it. The political group of LSDP did not support Lithuania's intrusion into the matters of the Klaipėda Region and proposed to organize a referendum in the Region. Disagreements in the First Seimas provoked by the uncompromising character of the KD bloc, the narrow thinking of the left-wing parties, the lack of political awareness and the selfishness of the political groups of national minorities weakened Lithuania's standing abroad, impeded the debate over the Klaipėda Convention and contributed to the official recognition of the Vilnius Region as part of Poland.

The third part gives the analysis of the activities of the Second Seimas in the area of foreign policy – the change of political orientation, the discussion and ratification of the Klaipėda Convention, the attitude towards the relations with Great Britain and the

Baltic states, the use of the failed negotiations with Vatican City and Poland in the fights of election campaign.

The chapter entitled “**Change of International Orientation**” discusses the debate and decisions of political groups on the matters of foreign policy aimed at the resurrection of Lithuania from political isolation. From 1923 to 1925 the political groups of the Second Seimas actively discussed the issues of the change of geopolitical orientation of Lithuania; however, the foreign policy was mostly discussed in the plenums of the Seimas only in relation to the declarations of the Cabinet of Ministers or the budget. Leaders of the KD bloc used to declare the continuity of the foreign policy of the previous governments and used to take up the defensive position when criticized by the opposition. Possibly due to their disagreements with the opposition, the Christian Democrats avoided to discuss the questions of foreign policy in the sessions of the Seimas as well as the Commission of Foreign Affairs. Important information was withheld from other political groups or revealed behind time; decisions were adopted by the leaders of the KD political group and in the meetings of the Government members. Besides, the KD bloc did not have a single opinion on geopolitical orientation: some oriented towards Great Britain and the Baltic states, V. Petrulis tried to regulate the relations with Poland, whereas the member of the Lithuanian Farmers' Union (LŪS) S. Šilingas along with the former Minister of Foreign Affairs J. Purickis supported the orientation towards the USSR and Germany. They were not only affected by the failures in foreign policy but by the active agitation of the leaders of the Nationalist Union and the activities of the USSR diplomats; thus, after the failed negotiations with Poland in Lugano, the Christian Democrats turned to the USSR. LVLS mostly criticized the internal and foreign policy of the Christian Democrats but did not propose any constructive solutions. In turn, LSDP not only criticized the foreign policy of the KD bloc but supported the regulation of the relations with Poland. Due to the lack of confidence and negative views of the KD bloc, the political groups of the national minorities could not participate in the activities of the Commission of Foreign Affairs.

The chapter “**Assessments of the Klaipėda Convention and Integration**” analyses the attitude of the Seimas towards the rule of the Klaipėda Region and the problems of its integration. In the debate over the issues of the Klaipėda Statute, obvious distrust of the Seimas in the activities of the delegation led by E. Galvanauskas emerged.

That was determined by the personality of E. Galvanauskas, the confrontation between the political parties of Lithuania, the disagreements between the political groups within the KD bloc and the policy of discredit of the Government and the Seimas implemented by the leaders of the oppositional Party of National Progress. We cannot disregard the efforts of the USSR trying to influence the orientation of the Lithuanian politicians. The official information on the activities of the Lithuanian delegation was limited; thus, favourable conditions for rumours and misinformation prevailed. Limited information and rumours spread anxiety within the society – even the political groups of the Seimas in power believed that the Government was not making enough effort to defend Lithuania's interests in terms of the issue of Klaipėda, thus, on 12 February 1924, members of LKDP, LŪS, LDF and LVLS signed the interpellation to the Minister of Foreign Affairs E. Galvanauskas concerning insufficient efforts defending the Lithuanian interests in the issue of Klaipėda and the concessions made to the Council of the League of Nations. In their opinion, the Ministry of Foreign Affairs did not have enough courage to oppose to the interests of Poland in the port of Klaipėda and, following the acceptance of the note as of 16 February 1923 without any reservations, it made concessions in the negotiations concerning the incorporation of Klaipėda. The Prime Minister blamed the Seimas for the interference into the procedure of negotiations led by the Government and the criticism of diplomatic methods. They resented that the members of the Commission of Foreign affairs were among the undersigned of the interpellation.

The Lithuanian Government and political parties took various measures to draw the residents of the Klaipėda Region to their side but they often failed to evaluate the specific characteristics of the region and the psychological peculiarities of its residents. The Government delayed the call of the elections in the Klaipėda Region, which raised discontent among the residents of the Region. As illustrated by their petitions and resolutions to the political groups of the Seimas, the annoyance of the people was growing and the economic situation was complicated since “the Kaunas authorities” adopted the decrees lacking the information on the living conditions in the region and making no effort to examine them. Due to the afore-mentioned reasons, Germans had the overall majority in the elections to the local parliament of Klaipėda on 19 October 1925 since they were supported by the local Lithuanians. The parties realized that to solve the

problems of integration of the Klaipėda Region, a single opinion and a single policy of all political powers was needed. Unfortunately, ideological disputes over this issue could not be avoided as well.

The chapter **“Relations with Great Britain and the Baltic States”** presents the analysis of the attitudes of the political groups of the Seimas towards the relations of Great Britain and the Baltic states. The KD bloc and the political group of LVLS in the Second Seimas declared their orientation towards Great Britain and the Baltic states, though other options of international orientation were discussed unofficially. Insufficient support of Lithuania’s interests in international institutions provided by the diplomats from Great Britain and the Baltic states disappointed the Lithuanian politicians; nevertheless, they continued the cooperation. The parliamentary delegations from Great Britain paid visits to Lithuania; the delegation of the Lithuanian Seimas along with the members of parliaments from Latvia and Estonia were invited to London. However, due to longstanding negotiations, the KD bloc refused the loan offered by Great Britain for railway construction, thus, the Government of E. Galvanauskas resigned and LVLS and LSDP harshly criticized the decision of the ruling bloc by accusing them of the clash of interests. The refusal of the loan showed that the KD bloc did not associate the future of Lithuania with the support of Great Britain.

The relations with Latvia and Estonia, which had impaired in 1922 due to their participation in the Warsaw Conference, improved after the Klaipėda Revolt, when the Baltic countries supported the incorporation of the Klaipėda Region to Lithuania; however, at the end of 1923, when it turned out that Latvia would not support Lithuania’s protest against the resolution of the Conference of Ambassadors, by which the Vilnius Region was acceded to Poland, the scepticism over the Baltic Union increased again. The opinion of the members of the Seimas of Lithuania was affected by the criticism of the leaders of the Party of National Progress and the Rifleman’s Union in the press as well as the actions of the Embassy of Germany. On 5 January 1924, the Commission of Foreign Affairs adopted a decision to commence individual negotiations with the USSR without the participation of Latvia and Estonia, which were under the influence of Poland. The LSDP political group alone consistently supported the establishment of the relations with the Baltic states and maintained contacts with the parties of the Social Democrats in those countries.

Nevertheless, inter-parliamentary relations with Latvia were maintained by the initiative of the Governments of Lithuania and Latvia; the delegations of the Seimas of Latvia paid visits to Lithuania. The members of the Seimas from the KD bloc M. Krupavičius and M. Galdikienė founded the association “The Lithuanian-Latvian Unity”, which organized the first congress of Latvians and Lithuanians in 1924 in Riga resulting in the adoption of the resolution calling for the return of Vilnius to Lithuania; however, the Latvian Government did not approve the resolution. The still pending issue of Vilnius forced Lithuania to look for the support of the USSR and Germany.

The chapter “**Use of the Failed Negotiations with Vatican City and Poland in the Fights of Pre-Election Campaign**” discusses the circumstances of drawing up a concordat with Vatican City and the attitude of the political groups of the Seimas towards the negotiations with Vatican City and Poland. Being aware of the preconceived opinion of the oppositional political groups on these issues, the KD bloc tried to withhold the information on the organized negotiations or provided the information belatedly, when any changes could no longer be made. Such behaviour used to raise considerable resentment of the opposition, which used to erupt in the press and the meetings. However, there is data proving that the leader of LVLS M. Sleževičius knew about each case of negotiations; nevertheless, LVLS used to declare officially that the Christian Democrats concealed the information about foreign policy. Apparently, that was their pre-election tactics but such behaviour impeded the security of Lithuania since it provoked the negative social reaction against the Government and the Seimas.

The fourth part of the thesis discusses the period of the Third Seimas – the attitude of the Seimas towards the tasks of foreign policy raised after the Conference of Locarno, the drawing-up of the treaty with the USSR and the parliamentary changes after the military coup d'état.

The chapter “**Issues of Foreign Policy in the Seimas**” provides the review on the position of the political groups on the issues of the foreign policy of Lithuania. During the term of office of the Third Seimas until the coup d'état of 17 December 1926, the ruling majority declared its orientation towards Germany and the USSR and the goal to establish the Union of the Baltic States; however, the two goals were hardly compatible since Germany and the USSR put every possible effort to prevent the establishment of the Union of the Baltic States. There were secret meetings between Lithuanian and

Polish diplomats and the members of the Seimas initiated by LSDP and certain members of LKDP in 1926 but the Government of M. Sleževičius hesitated to start negotiations with Poland fearing of possible opposition of the Christian Democrats.

With the majority in the Third Seimas, the political groups of LVLS and LSDP transferred their ideological views to foreign policy expressing categorical objections against the renewal of the relations with Vatican City and disapproving the establishment of the ecclesiastical province of Lithuania. Criticizing the foreign policy of M. Sleževičius, the leaders of the KD bloc proposed constructive solutions concerning the position of the Lithuanian delegation in the League of Nations, the renewal of the relations with Vatican City and the treaty with the USSR for a number of times; however, their opinion was ignored.

Following the coup d'état of 17 December 1926, the Prime Minister A. Voldemaras issued the declaration advocating the idea of Lithuania's neutrality and giving Poland the opportunity to come to the negotiating table once again. LVLS in the Third Seimas blamed the Government for the "renouncement of Vilnius", whereas the political group of the Lithuanian Farmers' Party (LŪP) criticized the policy of neutrality, which did not guarantee security; however, the Christian Democrats, which had the majority in the Seimas, supported the declaration of the Cabinet of Ministers. When President A. Smetona dispersed the Third Seimas, the Christian Democrats objected to the plans of the Lithuanian National Union to strengthen President's institution, to reduce the powers of the parliament and to refuse to call the elections to the Seimas, thus, the coalition of these parties collapsed. The replacement of the parliamentary rule by presidential meant the end of the powers of the Seimas in the establishment of the course of foreign policy. From April 1927, the power of adopting key decisions was transferred to the Government and later – to the President.

The chapter **“Contribution of the Members of the Third Seimas to the Drawing-up and Ratification of the Treaty with the USSR”** analyses the direct contribution of the Commission of Foreign Matters of the Third Seimas to the drawing-up of the Nonaggression Treaty with the USSR; however, many remarks of its members were disregarded since the process of negotiations was complicated due to various measures of psychological pressure invoked by the USSR. Members of LKDP, LŪS and LDF were categorical about the rejection of the treaty since it was of no advantage to

Lithuania. Member of the Lithuanian Nationalists Union (LTS) A. Voldemaras proposed to demand clear position of the USSR in terms of Vilnius and Klaipėda. In the beginning, the member of LSDP S. Kairys advocated the conclusion of the collective agreement with the USSR along with Latvia and Estonia; however, he later changed his position. In the process of ratification of the treaty, the majority of the members of the Seimas supported it stressing that the nonaggression treaty raised the policy of Lithuania into international level, reminded that the issue of Vilnius remained unsolved and reduced the risk of the Polish invasion. The members of LKDP, LŪS and LDF, who voted against the treaty, asserted that the treaty would impair Lithuania's relations with the League of Nations and the Baltic states; it would not provide any real advantages and guarantees to Lithuania but would turn Lithuania into a puppet within the USSR policy. The LDF leader K. Ambrozaitis predicted that if this orientation became a true policy, the USSR and Germany would divide Lithuania between themselves since that treaty led the country to such a tragic end.

The fifth part consists of the analysis of the readings of the budget of the Ministry of Foreign affairs in the Seimas, the formation of the staff of the Ministry of Foreign Affairs, the attitude of the political groups towards the improvement of the ministerial structure and the problems of its activities. From 1920 to 1927, the Ministry of Foreign Affairs underwent continuous changes – the central apparatus developed, the embassies and consulates were established. The Seimas used to seek the reduction of the estimates of the Ministry of Foreign Affairs; however, they had to approve the estimates of additional expenses afterwards. Members of the Seimas used to criticize the Ministry of Foreign Affairs for the absence of the staff policy, unsatisfactory work of representation offices and poor accounting of financial documents. The ministers used to answer in return that there was the shortage of intellectuals, who had proper knowledge of Western European languages and that people were not willing to work in the ministry due to low salaries. During the period of activities of the Constituent Assembly, numerous delegations used to pay visits to foreign countries, which consumed the largest portion of the ministerial budget since Lithuania's diplomatic apparatus abroad was still underdeveloped to implement the objectives posed by foreign policy.

The structure of the Ministry of Foreign Affairs was gradually developed. Until the end of 1922, the Ministry of Foreign Affairs was divided into departments by territories;

later on, the Ministry opened new departments by activity types. The Third Seimas was most eager to cut off the ministerial budget by reducing finances to embassies and consulates; however, its activities were undermined by the coup d'état. Even though ministerial scholarships were established, the Ministry of Foreign Affairs was lacking high qualification and civil servants fluent in foreign languages during the entire period of parliamentary democracy.

CONCLUSIONS

1. The Seimas made a remarkable impact on the foreign policy of Lithuania by approving the programmes of the Cabinet of Ministers, establishing the course of the foreign policy of Lithuania and controlling the activities of the Ministry of Foreign Affairs. To implement the continuous control of foreign policy and to solve various issues in this area, the Seimas used to set up the Commission of Foreign Affairs. Besides, the control measures of the activities of the Parliamentary Government laid down in the Constitution – interpellations and inquiries to the prime minister and individual ministers as well as the imposition of revisions – were widely applied.

2. The impact of the Seimas on foreign policy during different terms of office was different. That was determined by the composition of the Seimas, ideology of the parties, age of members, education, political influence and attitudes, relations between political groups and the length of the term of office of the Seimas. There were no established traditions of parliamentary and political activities in Lithuania; members of the parliament were of young age and little experience; only half of them had higher education, thus, they were often lacking insights, tolerance, responsibility and skills to compromise. Due to the afore-mentioned reasons, coalitions were not easy to form and they were, as a rule, short-lived as a result of the disagreements between the parties.

3. The Constituent Assembly had most remarkable influence on the foreign policy of Lithuania since the bloc of the Christian Democrats, which had absolute majority in the Seimas, formed the coalition with the bloc of LVS and LSDLP; the opposition was weak; there was no confrontation between political groups. The political groups of the Constituent Assembly, excluding the Polish political group, tried to follow a single course in the area of foreign policy, thus, the Seimas was able to solve nearly all the tasks of the foreign policy undertaken by the country after the restoration of independence, excluding the normalization of the relations with Poland. Members of the Seimas, who were part of the diplomatic delegations from 1920 to 1921, defended the interests of the country and contributed to the activities of the Ministry of Foreign Affairs, which was lacking the civil servants of high qualifications. Such interdependence of powers did not violate the principle of the distribution of powers but created conditions for maintaining closer relations between the Parliament and the

Government and contributed to effective cooperation between the national authorities solving the issues of national importance.

4. The impact of the First Seimas was least significant since its term of office was the shortest, none of the political parties had the overall majority and a strong confrontation between political groups paralysed the activities of the Seimas and the Government; thus, the President had to dissolve the Seimas. The most numerous political groups of the Seimas supported the revolt organized by the Government of E. Galvanauskas and the incorporation of the Klaipėda Region to Lithuania; however, though the political group of the Lithuanian Peasant Popular Union declared its support to the foreign policy implemented by the Government, it tabled the motion of no-confidence against the Government. The disagreements within the Seimas determined the deterioration of Lithuania's standing abroad and contributed to the incorporation of the Vilnius Region to Poland.

5. The KD bloc, which held the majority in the Second Seimas, encountered a strong disapproval of the opposition, therefore, the impact on the foreign policy of this Seimas was not that remarkable compared to the Constituent Assembly. Being aware of the negative opinion of the opposition, the KD bloc avoided to organize public discussions on certain issues of foreign policy in the Commission of Foreign Affairs and the plenums of the Seimas, thus, important decisions were made in the narrow circle of the leaders of the KD bloc and members of the Government. Such behaviour impaired the relations between political groups to an even greater extent and provoked a severe reaction of the opposition and the society. Limited information created conditions for the spread of rumours and misinformation; therefore, the political groups in opposition used the failed negotiations with Vatican City and Poland in the fights of pre-election campaign and won the majority in the elections to the Third Seimas.

6. The Lithuanian Peasant Popular Union and the Social Democrats, who won the majority in the Third Seimas, transferred their ideological views to the foreign policy by categorically rejecting the renewal of the relations with Vatican City. The leaders of the KD bloc criticized such foreign policy by giving constructive proposals but their opinion was ignored in order to reduce the impact of the Christian Democrats to the country.

7. The decisions of the Seimas in the area of foreign policy were to a large extent influenced by the public opinion: affected by public protests, the Constituent Assembly rejected Hymans' Project, whereas Lithuania was forced to discontinue its relations with Vatican City and the negotiations with Poland concerning timber rafting during the term of office of the Second Seimas. The members of the Seimas tried to make the society aware of the necessity of these negotiations; however, the public opinion was unbreakable.

8. The Commission of Foreign Affairs assisted the Government in forming the foreign policy of Lithuania. It used to discuss the draft projects of political treaties and instructions to delegations prepared by the Ministry and provided its proposals. The contribution of the Commission to the drawing-up of the Peace Treaty with the Soviet Russia and the Nonaggression Treaty with the USSR was especially remarkable. Ministers of foreign affairs used to inform the Commission on the issues of foreign policy on a regular basis; however, the provision of information depended on personal characteristics of the minister or the Prime Minister: E. Galvanauskas and V. Petruelis did not support the interference of the Seimas into the negotiation procedure led by the Government, whereas members of the Commission of Foreign Affairs from the Lithuanian Peasant Popular Union M. Sleževičius and Z. Toliušis attempted to impose broader control on the activities of the Ministry of Foreign Affairs and delegations.

9. During the period from 1920 to 1925 the Seimas of Lithuania declared its orientation towards Great Britain and the Baltic states, thus, they established and maintained inter-parliamentary relations with the parliaments of Great Britain and the Baltic states. These relations helped to attain Lithuania's recognition by the Baltic countries, to reject confederation with Poland, to sign treaties; however, not all the opportunities of cooperation were exploited. The Lithuanian politicians were seeking the cooperation with the Baltic states only when in need of assistance. Besides, irrespective of the cooperation between the Lithuanian and UK parliaments, the bloc of the Christian Democrats did not use the opportunity to improve the relations with Great Britain and refused the loan offered by its Government for the construction of elevators and railway. The pending problem of the Vilnius Region, the attempts of the Latvian and Estonian politicians to maintain good relations with Poland, the efforts of Poland to make impact

on the Baltic countries as well as the intrigues of the USSR and Germany impeded the relations with the Baltic states and Great Britain.

10. The internal policy implemented by the majority of the Seimas affected the foreign policy as well. The categorical character of the Christian Democrats bloc in the First and the Second Seimas and the unwillingness to compromise with the opposition prompted political groups to reject the foreign policy implemented by the majority. On the other hand, the narrow thinking of the left-wing parties, the lack of political awareness and the selfishness of the political groups of national minorities disturbed the solution of acute issues of foreign policy. The disagreements between parliamentary parties disturbed the activities of the Seimas and the Government, impeded the development of the country, impaired Lithuania's standing abroad, threatened the security of the country, provoked the crisis of parliamentarism and created preconditions for authoritarian regime.

11. Guided by narrow party interests, the political group of the Peasant Popular Union avoided to assume responsibility and employed populist methods. The programme guidelines of the political groups of the Christian Democrats and Peasant Popular Union on the issues of foreign policy and their international orientation were mostly the same; however, in the event of problems in the area of foreign policy or disagreements on internal policy, the Peasant Popular Union used to take up the opposing position in order to pass the responsibility to the Christian Democrats alone.

12. With only one representative in the Commission of Foreign Affairs, the political group of the Social Democrats could not make actual influence on the foreign policy of Lithuania. It used to express an individual opinion on the issues of foreign policy: according to them, the issues of Vilnius and Klaipėda had to be solved by means of the plebiscite; from autumn of 1925, they openly supported the establishment of economic relations with Poland. In each term of office of the Seimas, this political group supported the implementation of the idea of trilateral union of the Baltic states.

13. Among the political groups of national minorities, only the political group of the Jews actively participated in the foreign policy of the country during the term of office of the Constituent Assembly and made a remarkable contribution to the pursuit for international recognition. The political groups of national minorities in the First, the Second and the Third Seimas were too trivial to make any fundamental influence on the

foreign policy of the country, thus, pursuant to the statute and the decision of the majority of the Seimas, they could not participate in the activities of the Commission of Foreign Affairs and restricted their activities to the defence of national interests. Members of the Polish political group in each term of office of the Seimas and members of the political group of the Klaipėda residents in the Third Seimas encountered the problem of allegiance to Lithuania. The Polish political group was financed and inspired by the Ministry of Foreign Affairs of Poland; they lodged complaints against Lithuania to international institutions, whereas certain members of the political group of the Klaipėda residents and Germans maintained secret relations with the German diplomats and sought the return of the Klaipėda Region to Germany.

14. During the period from 1920 to 1926, the attitude of the Seimas towards foreign policy was to a large extent influenced by the leaders of the Party of National Progress (later known as the Lithuanian National Union) A. Smetona ir A.Voldemaras, even though they were not elected to the Seimas until 1926 and remained in opposition. They affected the opinion of the society along with the opinion of members of the Seimas through their acute and often well-grounded criticism of the foreign policy implemented by the Christian Democrats bloc in the press and public lectures. Their opposition to the establishment of the relations with Poland and the criticism of the Baltic Union were supported by different social groups and members of the Seimas. The leaders of the Peasant Popular Union in the Third Seimas took an active part in the formation of foreign policy by establishing the international orientation of Lithuania towards the USSR and Germany.

15. The Seimas made direct impact on the Ministry of Foreign Affairs by approving the budget and structure of the Ministry. During each term of office, the Seimas tried to reduce the expenditure and the staff of the Ministry but these reductions were often triggered by subjective reasons, thus, it often resulted in the drawing-up of additional estimates and the re-establishment of previously redundant workplaces.

LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMŲ ĮTAKA UŽSIENIO POLITIKAI 1920–1927 METAIS

Santrauka

Bendras darbo apibūdinimas.

Moderniojo parlamentarizmo istorija Lietuvoje buvo labai neilga – nuo 1920 iki 1927 metų ir apėmė Steigiamojo, I, II ir III seimų veiklą. Kai kurie istorikai parlamentarizmo laikotarpį skaičiuoja iki 1926 m. karinio perversmo, tačiau III Seimas dirbo iki 1927 m. balandžio 12 d., kai buvo paskelbtas Prezidento A. Smetonos pasirašytas III Seimo paleidimo aktas.

Kiekviena frakcija turėjo savo programines nuostatas užsienio politikos klausimais, kurias reiškė Seimo, frakcijų, centro komitetų posėdžiuose, suvažiavimuose ir konferencijose bei partinėje spaudoje. Visi Lietuvos Respublikos seimai bandė išspręsti valstybės užsienio politikos problemas, palaikydami glaudų kontaktą su vyriausybėmis ir Prezidentu. Visų demokratinių seimų įtaka užsienio politikai buvo skirtinga, nes keitėsi seimų, kartu ir Užsienio reikalų komisijos sudėtis, daugumos ir opozicijos santykiai, skyrėsi seimų narių patirtis politinėje ir parlamentinėje veikloje, jų išsilavinimas bei asmeninės savybės. Darbas Užsienio reikalų komisijoje bei delegacijose kai kuriems Seimo nariams pakeitė visą gyvenimą – 5 politikai perėjo dirbti į diplomatinę tarnybą (Kazys Bizauskas, Valdemaras Vytautas Čarneckis, Ladas Natkevičius, Eduardas Turauskas, Pranas Dailidė), 3 – susiklosčius palankioms aplinkybėms tapo užsienio reikalų ministrais (Vladas Jurgutis, V. Čarneckis, Mykolas Sleževičius). Be to, Lietuvos užsienio politiką veikė geopolitinė padėtis bei per visą tarpukario laikotarpį išlikęs Lietuvos ir Lenkijos konfliktas dėl Vilniaus.

Tyrimo objektas – Lietuvos Respublikos seimų, Užsienio reikalų komisijos, frakcijų ir atskirų narių veikla ir įtaka užsienio politikos srityje 1920–1927 metais, Seimo ir Vyriausybės santykiai sprendžiant svarbiausias užsienio politikos problemas, frakcijų ir seimų narių nuostatos užsienio politikos klausimais.

Tyrimo aktualumas ir naujumas. Pastaruoju metu suaktyvėjo Lietuvos parlamentarizmo ir diplomatijos istorijos tyrinėjimai, tačiau seimų įtaka Lietuvos užsienio politikai, kaip atskiras tyrimo objektas, nėra išsamiau nagrinėta. Daugiausia dėmesio iki šiol skirta Steigiamojo Seimo atliktiems darbams arba bendriems Lietuvos užsienio politikos klausimams – Vilniaus ir Klaipėdos problemoms, sutartims su Sovietų

Rusija (vėliau – SSRS), santykiams su kai kuriomis valstybėmis bei užsienio reikalų ministru, diplomatų ir Seimo narių biografijoms. Seimo veikla, siekiant išspręsti svarbiausias Lietuvos užsienio politikos problemas, jo įtaka užsienio politikos formavimui nuosekliai ir išsamiai neanalizuota, retai pateikiama Seimo frakcijų nuomonė užsienio politikos klausimais, beveik netyrinėta parlamento delegacijų užsienyje veikla. Tyrinėjimuose, skirtuose Lietuvos diplomatijos istorijai, Lietuvos užsienio politikos kurso nustatymas dažniausiai priskiriamas užsienio reikalų ministrams, diplomatams, o seimų indėlis neminimas.

Lietuvos istoriografijoje ir parlamentarizmo istorijoje tai pirmas mokslinis tyrimas, siekiantis išanalizuoti Lietuvos seimų veiklą, sprendžiant užsienio politikos problemas, ir įtaką, nustatant Lietuvos užsienio politikos kryptis 1920–1927 metais. Disertacijoje charakterizuojamos ir lyginamos parlamentinių partijų, frakcijų ir atskirų seimų narių nuostatos dėl valstybės užsienio politikos, atskleidžiami Seimo ir Vyriausybės santykiai sprendžiant aktualias šios srities problemas. Demokratinių seimų, atskirų frakcijų ar parlamentarų įtakos valstybės užsienio politikai analizė ir įvertinimas prisidės prie parlamentarizmo istorijos tyrimų. Be to, tarpukario parlamentinis patyrimas užsienio politikos srityje gali būti naudingas ir dabar siekiant išsaugoti ir įtvirtinti Lietuvos valstybingumą.

Tikslas ir uždaviniai. Disertacijos tikslas – išanalizuoti demokratinių seimų veiklą ir įtaką nustatant valstybės užsienio politikos kryptis, geopolitinės orientacijos paieškas, įvertinti pastangas siekiant išsaugoti Lietuvos nepriklausomybę. Disertacijoje taip pat bus bandoma nustatyti, kiek Seimą veikė visuomenės bei opozicijos nuomonė. Tikslui pasiekti keliami šie uždaviniai:

1. Ištirti Seimo kompetenciją ir valdžių sąveikos principą, Steigiamojo Seimo veiklą siekiant tarptautinio Lietuvos pripažinimo, nagrinėtus užsienio politikos klausimus, Seimo įtaką sutarties su Sovietų Rusija parengimui, jos svarstymą ir ratifikavimą, Seimo narių dalyvavimą derybose su Lenkija ir Vilniaus lenkų politinėmis grupėmis, Hymanso projektų vertinimą, kontaktus su Baltijos šalių parlamentais, išanalizuoti, kokią įtaką Seimas darė Užsienio reikalų ministerijai ir kiek ji veikė savarankiškai.
2. Išnagrinėti I Seimo frakcijų, tautinių mažumų atstovų poziciją, svarstant užsienio politikos problemas, palyginti pozicijos ir opozicijos požiūrį į Lietuvos užsienio

politiką, išanalizuoti frakcijų požiūrį į Klaipėdos prijungimą, išsiaiškinti, kaip partijų konfrontacija veikė užsienio politiką.

3. Išanalizuoti II Seimo frakcijų užsienio politikos nuostatas, tarptautinės orientacijos paieškas, ištirti Klaipėdos konvencijos ir Klaipėdos krašto integracijos problemų svarstymą II Seime, požiūrį į bendradarbiavimą su Anglija ir Baltijos valstybėmis bei į santykius su Vatikanu ir Lenkija, išsiaiškinti ir įvertinti Seimo frakcijų, Užsienio komisijos veiklą, formuojant Lietuvos užsienio politikos koncepciją.
4. Įvertinti III Seimo veiklą, siekiant išvesti Lietuvą iš diplomatinės izoliacijos, Seimo Užsienio reikalų komisijos indėlį rengiant ir ratifikuojant Nepuolimo sutartį su SSRS, išanalizuoti Seimo daugumos padarytas klaidas užsienio politikos srityje, ištirti, kokią įtaką užsienio politikai darė vidaus politika, išnagrinėti po 1926 m. perversmo Seime svarstytus užsienio politikos klausimus.
5. Atskleisti seimų įtaką formuojant Užsienio reikalų ministerijos biudžetą ir tvirtinant etatus, išanalizuoti frakcijų požiūrį į ministerijos struktūros tobulinimą ir jos veiklos problemas.

Chronologija. Disertacijos chronologija 1920–1927 metai iki III Seimo paleidimo. Po 1926 m. perversmo Seime dar buvo svarstomi valstybės užsienio politikos klausimai, tvirtinami Užsienio reikalų ministerijos etatai, todėl reikia šiuos momentus paminėti ir įvertinti.

Tyrimo metodai. Disertacijoje naudojami deskriptyvinis (aprašomasis), analizės, indukcinis ir komparatyvinis (lyginamasis) tyrimo metodai. Didelis pirmą kartą į istoriografinę apyvartą įtraukiamų istorinių šaltinių kiekis bei Lietuvos partijų nuostatų užsienio politikos srityje analizė nulėmė deskriptyvinio (aprašomojo) ir analizės metodų panaudojimą. Dėl archyvinės medžiagos fragmentiškumo taip pat buvo taikomas indukcinis metodas, kai iš pavienių faktų ir žinių reikėjo nustatyti bendresnius teiginius. Šis metodas buvo pasitelktas norint išsiaiškinti Seimo narių dalyvavimą delegacijų sudėtyje ar tarptautinėse konferencijose, rekonstruoti Užsienio reikalų komisijos veiklą. Seimo frakcijų užsienio politikos samprata bei jos kitimas analizuojami panaudojant komparatyvinį (lyginamąjį) metodą.

Istoriografija. Istoriografija, kuri tiesiogiai nagrinėtų šią temą, negausi ir dažniausiai tyrinėja bendrus užsienio politikos klausimus tuo laikotarpiu ir Seimo

frakcijų požiūrį į juos. Apie Steigiamojo Seimo užsienio politiką rašė išeivijos istorikė Vanda Daugirdaitė-Sruogienė (Daugirdaitė-Sruogienė V. *Lietuvos Steigiamasis Seimas*. New York, 1975). Parlamentinio laikotarpio užsienio politika ir frakcijų pozicija apžvelgiama Reginos Žepkaitės straipsnyje, išspausdintame sovietmečio laikotarpiu išleistoje kolektyvinėje monografijoje (Žepkaitė R. Buržuazinės partijos kai kurių užsienio politikos klausimų požiūriu // *Klasės ir politinės partijos Lietuvoje 1919–1926 metais*. Vilnius, 1978). Atkūrus nepriklausomybę, Steigiamojo Seimo įtaką užsienio politikai analizavo Česlovas Laurinavičius (Laurinavičius Č. Geopolitikos ir demokratijos dilema: moderniosios Lietuvos užsienio politika ir Steigiamasis Seimas // *1920–1922 metų parlamentinė patirtis: sprendimų politika, tikslai ir aplinkybės*. Vilnius, 2000), III Seimo užsienio politiką įvertino Algimantas Kasparavičius (III Seimo užsienio politika: tarp iliuzijų ir pragmatizmo // *Parlamento studijos*, Nr. 8, 2009). Lietuvos Respublikos seimų narių biografiniuose žodynuose Liudas Truska, Mindaugas Tamošaitis ir Danutė Blažytė-Baužienė pateikė Steigiamojo, I, II ir III Seimų laikotarpio užsienio politikos apžvalgą, atskleidžiančias Vyriausybės ir Seimo santykius, užsienio politikos problemas bei kontrolę. Disertacijoje taip pat panaudota istoriografija, apimanti tyrimus apie parlamentinio laikotarpio užsienio politiką. Iš tarpukario laikotarpio istoriografijos kaip faktografinė medžiaga buvo naudingi buvusių užsienio reikalų ministrų Juozo Purickio ir Juozo Urbšio darbai bei Marijos Urbšienės ir buvusio Seimo nario Lado Natkevičiaus straipsniai. Darbe taip pat panaudoti išeivijos istorikų Zenono Ivinskio ir Prano Čepėno darbai, sovietmečio laikotarpiu išspausdintos R. Žepkaitės monografijos. Iš dabartinių istorikų darbų apie parlamentinio laikotarpio užsienio politiką disertacijai buvo naudingi Česlovo Laurinavičiaus, A. Kasparavičiaus, Zenono Butkaus ir Vytauto Žalio tyrinėjimai. Disertacijoje panaudota kai kuriose šių autorių monografijose paskelbtų užsienio šalių archyvinių dokumentų medžiaga.

Papildomos informacijos apie Lenkijos užsienio politiką bei J. Pilsudskio planus Lietuvos atžvilgiu suteikė Lenkijos istorikų Piotro Łossowskio, Andrzejaus Ajnenkielio, Włodzimierzo Sulejos, Joannos Gierowskos-Kałużaur bei Krzysztofo Buchovskio tyrimai.

Šaltiniai. Lietuvoje nėra išlikusio 1920–1927 metų Seimo kanceliarijos archyvo, todėl likusi medžiaga yra labai fragmentiška. Lietuvos centriniame valstybės archyve Ministrų tarybos fonde (f. 923) yra keletas Seimo paklausimų bylų ir atskiros bylos, susijusios su Klaipėdos sukilimu. Daugiau medžiagos yra Užsienio reikalų ministerijos

(f. 383 ap. 7) 1920–1927 metų bylose, skirtose deryboms su Sovietų Rusija ir Lenkija, Lietuvos ir Vatikano konfliktui, deryboms su Lenkija Kopenhagoje ir Lugane, Klaipėdos kraštui, deryboms su SSRS 1926 m. ir kt.

Darbą taip pat apsunkino parlamentinių partijų archyvų skurdumas. Nėra LKDP archyvo, o iš Lietuvos socialdemokratų partijos (toliau – LSDP) archyvo išliko tik keletas bylų. Iš Lietuvos politinių partijų gausiausia archyvine medžiaga pasižymi Lietuvos valstiečių liaudininkų sąjungos (LVLS) archyvas (f. 199), saugomas Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos rankraščių skyriuje (LMABRS). Jame yra Steigiamojo LSLDP ir LVS bloko ir I, II ir III Seimų LVLS frakcijos dokumentinė medžiaga: frakcijos bei centro komiteto posėdžių protokolai, kuriuose užfiksuota frakcijos lyderių ir kitų narių nuomonė apie užsienio politiką, delegacijų narių pranešimai, priimti nutarimai ir kita informacija.

Nemažai informacijos suteikė to laikmečio seimo narių – Justino Staugaičio, Juozo Vailokaičio ir Zigmo Toliušio, diplomatų – Petro Klimo, Ernesto Galvanausko, Vaclovo Sidzikausko atsiminimai, visuomenės veikėjų – Mykolo Romerio ir Mykolo Biržiškos bei diplomato Jurgio Šaulio dienoraščiai.

Informatyviausia ir nuosekliausia šaltinių grupė – tai publikuoti šaltiniai: „Steigiamojo Seimo darbai“, I, II ir III seimų stenogramos. Šiuose šaltiniuose atsispindi užsienio politikos klausimų nagrinėjimas seimų posėdžiuose, Ministrų kabinetų deklaracijų svarstymas, Seimo narių paklausimai ir interpeliacijos Vyriausybei, biudžeto svarstymas. Kitas svarbus šaltinis yra Lenkijos steigiamojo seimo stenogramos, kuriose atsispindi Lenkijos seimo narių požiūris į Vilniaus klausimą ir santykius su Lietuva.

Trūkstant archyvinių šaltinių, kai kurias spragas padėjo užpildyti 1920–1927 metų periodinė spauda. Disertacijoje daugiausia naudojama dienraščio „Lietuva“, parlamentinių ir neparlamentinių partijų bei Lietuvos šaulių sąjungos laikraščių informacija ir straipsniai, kuriuos rašė Seimo ir Vyriausybės nariai, visuomenės veikėjai.

Dėl šaltinių stokos tik fragmentiškai galima buvo atkurti Užsienio reikalų komisijos, LKDP, LSDP bei tautinių mažumų frakcijų veiklą užsienio politikos srityje.

Darbo struktūra sudaryta derinant chronologinį ir probleminį medžiagos išdėstymo principus. Disertaciją sudaro įvadas, penkios dalys, išvados, šaltiniai ir literatūra.

Pirmoje dalyje aptariami parlamento kompetencijos ir valdžių sąveikos bei

pasidalijimo klausimai, Steigiamojo Seimo frakcijų požiūris į Lietuvos užsienio politiką bei tarptautinio pripažinimo siekimas, dalyvavimas derybose su Sovietų Rusija bei Lenkija, santykiai su Baltijos šalių parlamentais.

Skyriuje „**Parlamento kompetencija ir Lietuvos tarptautinio pripažinimo problemos**“ aptariami parlamento kompetencija ir valdžių sąveikos bei pasidalijimo principai, atskleidžiamas frakcijų požiūris į užsienio politikos problemas, santykiai su Užsienio reikalų ministerija. 1920 m. birželio 10 d. Laikinojoje Lietuvos Valstybės Konstitucijoje pirmą kartą nurodomos Steigiamojo Seimo funkcijos: įstatymų leidimas, sutarčių su kitomis valstybėmis ratifikavimas, valstybės biudžeto tvirtinimas bei įstatymų vykdymo kontrolė. Parlamento prerogatyvos Vyriausybės atžvilgiu konkretizuotos 1922 m. rugpjūčio 1 d. Konstitucijoje. Seimas tvirtino Ministrų kabineto programas, ministerijų ir kitų valstybės įstaigų struktūrą bei valstybės tarnautojų atlyginimus. Pagal savo kompetenciją parlamentas nustatė Lietuvos užsienio politikos kursą ir kontroliavo Užsienio reikalų ministerijos veiklą. Parlamentinės Vyriausybės darbų kontrolės formos, kuriomis Seimo nariai reagojo į svarbesnius įvykius – tai interpeliacijos ir paklausimai Ministrui Pirmininkui ir atskiriems ministrams bei revizijų skyrimas. Jokie svarbesni klausimai negalėjo būti sprendžiami be Seimo pritarimo. Parlamentinėje sistemoje nebuvo griežto valdžių atskyrimo tarp įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžių. Toks valdžių suartėjimas nepažeidė valdžių padalijimo principo, bet sudarė galimybę palaikyti glaudesnius ryšius tarp parlamento ir vyriausybės bei prisidėjo prie efektyvaus valdžių bendradarbiavimo. Steigiamojo Seimo nariai dažnai buvo įtraukiami į diplomatinių delegacijų sudėtį, tokiu būdu jie padėjo Užsienio reikalų ministerijai, kuri neturėjo pakankamai aukštos kvalifikacijos valdininkų. Seimo nariai galėjo tiesiogiai sužinoti užsienio valstybių požiūrį į Lietuvą ir pabandyti jį pakeisti, gindami Lietuvos interesus. Be to, jie informavo savo frakcijų narius bei Lietuvos visuomenę apie savo kelionių rezultatus, aiškindami apie Lietuvos tarptautinę padėtį ir valstybės užsienio politikos uždavinius. Kita vertus, frakcijos siuntė į delegacijų sudėtį geriausius užsienio politikos žinovus, todėl negalėjo kritikuoti Vyriausybės dėl delegacijos padarytų klaidų.

Steigiamojo Seimo frakcijos, išskyrus Lenkų frakciją, turėdamos skirtingas ideologines nuostatas, užsienio politikos srityje iš pradžių stengėsi laikytis vieningos

linijos. Tik LSDP frakcija kartais užimdavo dvilypę poziciją – viešų posėdžių metu nevengdavo pakritikuoti koalicijos partnerių, tačiau delegavo savo atstovą į Antantės šalis ir Tautų Sąjungą. 1921 m. sausio pabaigoje, kai *de jure* buvo pripažintos Latvija ir Estija, o Lietuvos pripažinimas atidėtas, Vyriausybės vykdomą užsienio politiką dėl svyravimo ir aiškios linijos neturėjimo pradėjo kritikuoti ir liaudininkai bei patys krikščionys demokratai. Didžiausios Seimo frakcijos siekė, kad Vyriausybės veikla būtų vieša ir visuomenei būtų paaiškinama valstybės užsienio politika, o užsienio reikalų ministras J. Purickis buvo kabinetinės užsienio politikos šalininkas, todėl kildavo įvairių nesusipratimų. Dėl nesėkmių užsienio politikoje bei nesutarimų svarstant Konstitucijos projektą 1922 m. sausio mėnesį koalicija tarp KD ir LSLDP ir LVS blokų iširo bei atsistatydino K. Griniaus Vyriausybė.

Skyriuje „**Seimo įtaka Taikos sutarties su Sovietų Rusija rengimui ir jos ratifikavimas**“ įvertintas Seimo, Užsienio reikalų komisijos ir kai kurių narių indėlis sutarties su Sovietų Rusija parengimui ir ratifikavimui. Seimas darė tiesioginę įtaką Lietuvos sutarties su Rusija parengimui ir pasirašymui. 4 Seimo nariai buvo delegacijos sudėtyje, sutarties projektas buvo svarstomas bendruose Vyriausybės, Seimo Užsienio reikalų komisijos bei frakcijų vadovų pasitarimuose, uždaruose ir atviruose posėdžiuose paruoštos instrukcijos delegacijai. Seimo Užsienio reikalų komisija žinojo apie slapto sutarties priedo egzistavimą, tačiau Lietuva skubėjo pasirašyti sutartį, nes galvojo, kad ji apsaugos nuo naujo karo su Rusija. Tuo laikotarpiu Lietuva negalėjo išlikti visiškai neutrali, tačiau Seimas ir Vyriausybė dėjo visas pastangas, siekdami išlaikyti neutralumą, ir atsispyrė pagundai sudaryti karinę sąjungą su Sovietų Rusija. Sutartį su Sovietų Rusija visos frakcijos vertino rimtai ir kritiškai. Sutarties pasirašymas nenuslopino jų nepasitikėjimo sovietais. Dauguma Seimo narių suprato sutarties svarbą ir pritarė jos ratifikavimui, nors kai kurie norėjo didesnės kompensacijos iš Rusijos karo nuostoliams atlyginti, kritikavo kai kurių straipsnių formuluočių neaiškumą ir kitus niuansus.

Skyriuje „**Seimas ir santykiai su Lenkija**“ charakterizuojama Seimo frakcijų pozicija santykių su Lenkija atžvilgiu, Lietuvos valstybingumo samprata, nuostatos dėl Vilniaus krašto.

Poskyryje „**Nutarimai Vilniaus klausimu**“ analizuojami Lietuvos Steigiamojo Seimo ir jo frakcijų nutarimai Vilniaus klausimu. Vilnius buvo istorinė Lietuvos sostinė,

todėl visos Lietuvos Steigiamojo Seimo frakcijos neabejojo, kad Vilnius turi priklausyti Lietuvai. Jų nuomonės skyrėsi tik dėl Vilniaus krašto prijungimo būdų. Valdančioji koalicija ir Žydų frakcija nenorėjo plebiscito Vilniaus krašte, bet pasisakė už tautinių mažumų kalbų vartojimą bažnyčiose, mokyklose ir savivaldybėse. Socialdemokratai galvojo, kad plebiscitas Vilniaus krašte yra neišvengiamas ir anksčiau ar vėliau jį teks surengti.

Lenkijos ir Sovietų Rusijos karo metu Steigiamojo Seimo nariai norėjo, kad Lietuvos kariuomenė užimtų Vilnių anksčiau nei Raudonoji armija, tačiau dėl Lenkijos kariuomenės pasipriešinimo to nepavyko padaryti. Prasidėjus Lenkijos ir Lietuvos kariuomenių susidūrimams, Lietuvos Seimas, siekdamas apginti valstybę, suorganizavo Vyriausiąjį Lietuvos gynimo komitetą, kuris mobilizavo visus Lietuvos gyventojus. Kartu Seimas ėmėsi ekonominių sankcijų prieš Lietuvos dvarininkus lenkus, kurių dauguma buvo prolenkiškos orientacijos, nutardamas dvarus, likusius be savininkų (pabėgusių į Lenkiją arba negrįžusių į Lietuvą po Pirmojo pasaulinio karo) išnuomoti bežemiams arba mažžemiams. Ši priemonė turėjo sulaikyti lenkus dvarininkus nuo priešvalstybinės veiklos ir padėti atsigauti Lietuvos žemės ūkiui.

Dėl karo su Lenkija nutarta Lietuvos Steigiamojo Seimo darbą laikinai nutraukti ir išrinkti 7 asmenų Mažąjį Seimą. Tautų Sąjunga kariaujančioms šalims pasiūlė surengti plebiscitą ginčijamose teritorijose, tačiau nei Lietuvos, nei Lenkijos seimai jo nenorėjo, nes nebuvo įsitikinę savo pergale. Tik lenkų valdžiai paskelbus rinkimus į Vilniaus seimą, Lietuvos Vyriausybė perskaitė Seime deklaraciją, kurioje buvo žadama teritorinė autonomija Vilniaus kraštui, tačiau ji buvo pavėluota. Prijungus Vilnių prie Lenkijos Lietuvai teliko protestuoti ir kelti šį klausimą tarptautinėse institucijose.

Poskyryje „**Derybos su Lenkija ir Vilniaus lenkų atstovais**“ nagrinėjama Lietuvos Steigiamojo Seimo pozicija derybų su Lenkija ir Vilniaus lenkų politinėmis grupėmis atžvilgiu. Lietuvos Steigiamasis Seimas ėmėsi įvairių priemonių, siekdamas išvengti plebiscito: pasiuntė delegaciją į Varšuvą, užmezgė kontaktus su Vilniaus lenkų politinėmis grupėmis, pateikė pasiūlymus ir Varšuvai, ir Vilniui. Lietuvos Seimo narių ir Vilniaus lenkų politinių grupių atstovų susitikimus iniciavo M. Romeris ir generolas A. Babianskis, tačiau jiems pritarė tik negausi ir neįtakinga, J. Pilsudskio idėjas remianti Lenkų liaudies sąjunga „Odrodzenie“. Seimo nariai pastebėjo, kad Vilniaus lenkų visuomenė yra fanatiškai suagituota ir paniškai bijo, kad Vilniaus vėl neužimtų Lietuvos

kariuomenė, nes toks žingsnis jiems tolygus okupacijai ir vergijai. Lietuvos valdžia žadėjo leisti vietiniams lenkams vartoti gimtąją kalbą ne tik mokyklose, bažnyčiose, bet ir savivaldybėse, vėliau net užsiminė apie Lietuvos decentralizaciją, t. y. apie teritorinę autonomiją, tačiau šie pažadai lenkams pasirodė nepakankami.

Poskyryje „**Lietuvos delegacijos veikla Briuselyje**“ analizuojama Lietuvos delegacijos Briuselyje veikla ir taktika. Lietuvos delegacija, kurioje dalyvavo trijų frakcijų atstovai, į derybas Briuselyje nuvyko nepasiruošusi, instrukcija iš užsienio reikalų ministro ją pasiekė jau užsienyje, projektas, kuris taip ir liko nesvarstytas oficialiai, buvo sukurtas taip pat Briuselyje. Be to, Tautų Sąjungos atstovas P. Hymansas sugebėjo Lietuvos delegacijai primesti nepalankią derybų taktiką, kai neišsprendus esminio sienų klausimo, buvo pradėta svarstyti konvencijos su Lenkija. Delegacijos pirmininkas E. Galvanauskas galbūt pernelyg pasitikėjo savo kaip derybininko sugebėjimais ir neatsižvelgė į kitų delegacijos narių, Lietuvos Seimo ir visuomenės daugumos nuomonę. Užsienio reikalų ministras J. Purickis laviruodamas slėpė informaciją nuo Seimo ir visuomenės, savo oficialiuose pranešimuose pateikdamas ne visus Lietuvos pasiūlymus, kai iš tikrųjų instrukcijose Lietuvos nuolaidos siekiant atgauti Vilniaus kraštą buvo žymiai didesnės.

Vykstant deryboms Briuselyje Lietuvos Steigiamojo Seimo Lenkų frakcija, inspiruota Lenkijos užsienio reikalų ministerijos, parašė skundą Tautų Sąjungai dėl lenkų tautinės mažumos persekiojimų Lietuvoje. Ši informacija, K. Griniaus paskelbta Seime, išprovokavo incidentą, kurio metu buvo panaudotas smurtas prieš Lenkų frakcijos narius. Lenkų frakcijos skundas dar labiau sustiprino nepasitikėjimą lenkų tautine mažuma, o Seimo daugumos reakcija į jį privertė Lenkų frakcijos narius išeiti iš Seimo.

Poskyryje „**Hymanso projektų vertinimai**“ gvildenama Seimo pozicija Hymanso projektų ir santykių su Lenkija atžvilgiu, Seimo ir visuomenės reakcija. Palyginimui pateikta Lenkijos steigiamojo seimo nuomonė apie Hymanso projektus ir Vilniaus kraštą. Lietuvos lenkų sukurtas „Didžiosios Lietuvos“ projektas, patobulintas lenkų federalistų, virto pirmuoju Hymanso projektu, kuris buvo labai palankus Lenkijai. Antrasis projektas, pataisytas pagal lietuvių pageidavimus, buvo mažiau jai palankus, bet vis dėlto darė mažesnę Lietuvą priklausomą nuo Lenkijos, tačiau Lenkijoje valdžią turėjusių aneksionistų buvo atmestas. Lenkijos diplomatų taktika buvo vilkinti derybas, kad Lietuva pirmoji atmestų projektą, ir jie tą pasiekė. Nė viena Lenkijos Seimo frakcija

neabejojo, kad Vilnius turi priklausyti Lenkijai, skyrėsi tik šio klausimo išsprendimo būdai – vieni buvo linkę šį klausimą išspręsti leidžiant vietos gyventojams pasisakyti, kiti norėjo Vilnių prijungti be jokių rinkimų. Žinant tokį Lenkijos seimo požiūrį, akivaizdu, kad bet kokios derybos dėl Vilniaus buvo beviltiškos. Tik Tautų Sąjungos ir Antantės spaudimas privertė Lenkiją sėsti prie derybų stalo. Lietuva šiose derybose parodė didelį nuolaidumą, siekdama savo tikslo, tačiau Lietuvos visuomenė griežtai pasipriešino suvereniteto apribojimui. Antrajam Hymanso projektui pritarė Lietuvos delegacija, kai kurie Vyriausybės nariai bei kai kurie liaudininkų frakcijos lyderiai, tarp jų ir Užsienio komisijos pirmininkas M. Sleževičius, tačiau buvo priversti atsižvelgti į Seimo daugumos ir visuomenės nuomonę ir projektą atmesti.

Skyriuje „**Bendradarbiavimas su Baltijos šalių parlamentais**“ apžvelgti tarpparlamentiniai ryšiai su Baltijos šalių parlamentais. Lietuvos Steigiamasis Seimas deklaravo uždavinį sukurti Baltijos sąjungą, tačiau užmegzti artimesnių santykių neskubėjo. Artimesniam bendradarbiavimui su Latvija trukdė nesutarimai dėl sienų. Vykstant kovoms su Lenkija Lietuvai reikėjo Latvijos palaikymo, todėl 1920 m. spalio 8 d. skubiai sušauktas Seimo posėdis, kuriame buvo ratifikuota sutartis su Latvija dėl sienų. Krikščionių demokratų lyderis M. Krupavičius kritikavo Latviją, kad ji, paveikta Lenkijos įtakos, užgrobė ginčijamas teritorijas. Tik po Vilniaus netekimo Seimas nutarė siųsti delegacijas į Latviją ir Estiją. Šie vizitai davė teigiamų vaisių – abi kaimynės netrukus pripažino Lietuvą *de jure*, sustiprėjo simpatijos Lietuvai, prasidėjo aktyvus parlamentų ir vyriausybių bendradarbiavimas. Deja, dėl Lenkijos politikos ir Sovietų Rusijos intrigų, šis bendradarbiavimas atšalo po 1922 m. kovo mėnesį Varšuvoje įvykusios Baltijos šalių konferencijos, kurioje Lietuva nedalyvavo.

Antroje dalyje nagrinėjamas I Seimo požiūris į Klaipėdos krašto prijungimą ir frakcijų nesutarimų poveikis užsienio politikai. Gausiausias KD blokas dėl įvairių priežasčių nesudarė koalicijos su buvusiomis partnerėmis Steigiamajame Seime LSLDP ir LVS frakcijomis, vėliau susijungusiomis į vieną LVLS frakciją, todėl opozicinės frakcijos dažnai principingai balsuodavo prieš bet kokius KD pasiūlymus. Darbininkų kuopos frakciją faktiškai sudarė komunistų atstovai, tačiau jie greitai buvo neutralizuoti pašalinus jų lyderį K. Dominą iš Seimo už anksčiau padarytus nusikaltimus. Žydų frakcijos atstovai pareiškė, kad boikotuos Seimo darbą, nes, jų nuomone, Vyriausioji rinkimų komisija neteisingai traktavo Seimo rinkimų įstatymo 76-ąjį straipsnį. Žydų

frakcija siūlė Lenkų frakcijai boikotuoti naująjį Seimą ir pradėti protesto akcijas užsienyje ir Tautų Sąjungoje, tačiau Lenkų frakcija atsisakė šio pasiūlymo. KD blokas pats ne visuomet buvo vieningas, kartais LŪS ir LDF frakcijos pareiškėdavo skirtingas nuomones. Seimo kairiosios partijos boikotavo prezidento rinkimus, o išrinkus prezidentą, su tuo nesutiko per visą I Seimo egzistavimo laikotarpį, reikalavo panaikinti rinkimų rezultatus, prieštaravo naujojo Ministrų kabineto sudarymui. Tai labai kenkė normaliam valstybės gyvenimui, o kartu ir užsienio politikai.

I Seimo KD blokas ir LVLS frakcija žinojo apie Ministro Pirmininko E. Galvanausko organizuojamą Klaipėdos sukilimą ir tam pritarė: partijos organizavo lėšų rinkimą „sukilusiems klaipėdiečiams“, kai kurie Seimo krikščionių demokratų bloko ir liaudininkų frakcijos nariai slaptais reikalais važiavo į Klaipėdos kraštą, liaudininkas L. Natkevičius prisidėjo redaguojant Mažosios Lietuvos gelbėjimo komitetų deklaraciją dėl prisijungimo prie Lietuvos, tačiau, kai reikėjo patvirtinti naują E. Galvanausko Ministrų kabinetą, LVLS, LSDP ir tautinių mažumų frakcijos balsavo prieš. LSDP frakcija nepritarė Lietuvos kišimuisi į Klaipėdos krašto reikalus ir siūlė surengti ten referendumą.

Trečioje dalyje nagrinėjama II Seimo veikla užsienio politikos srityje – politinės orientacijos pakeitimas, Klaipėdos konvencijos svarstymas ir ratifikavimas, požiūris į santykius su Anglija ir Baltijos šalimis, nesėkmingų derybų su Vatikanu ir Lenkija panaudojimas rinkiminėse kovose.

Skyriuje „**Tarptautinės orientacijos pakeitimas**“ nagrinėjama frakcijų užsienio politikos klausimų svarstymai ir sprendimai siekiant išvesti Lietuvą iš diplomatinės izoliacijos. 1923–1925 metų laikotarpiu II Seimo frakcijos aktyviai svarstė Lietuvos geopolitinės orientacijos pakeitimo klausimus, tačiau Seimo plenumuose apie užsienio politiką buvo kalbama dažniausiai tik svarstant Ministrų kabineto deklaracijas ar biudžetą. KD bloko lyderiai deklaruodavo buvusių vyriausybių užsienio politikos tęstinumą ir užimdavo gynybinę poziciją, kai sulaukdavo opozicijos kritikos. Galbūt dėl nesutarimų su opozicija, KD vengdavo užsienio politikos klausimus svarstyti ne tik Seime, bet ir Užsienio komisijos posėdžiuose. Svarbi informacija buvo slepiama nuo kitų frakcijų arba pranešama pavėluotai, sprendimai buvo priimami krikščionių demokratų frakcijų lyderių ir Vyriausybės narių posėdžiuose. Be to, KD blokas nebuvo vieningas tarptautinės orientacijos klausimu: vieni buvo už orientaciją į Angliją ir Baltijos

valstybes, V. Petrulis siekė sureguliuoti santykius su Lenkija, o Lietuvos ūkininkų sąjungos (toliau – LŪS) atstovas S. Šilingas bei buvęs užsienio reikalų ministras J. Purickis – už orientaciją į SSRS ir Vokietiją. Juos paveikė ne tik nesėkmės užsienio politikoje, bet ir aktyvi tautininkų lyderių agitacija bei SSRS diplomatų veikla, todėl tuoju po nesėkmingų derybų su Lenkija Lugane, krikščionys demokratai atsisuko į SSRS. LVLS daugiausia tik kritikavo krikščionių demokratų vykdomą vidaus ir užsienio politiką, bet nesiūlė konstruktyvių sprendimų. Tuo metu LSDP ne tik kritikavo KD bloko vykdomą užsienio politiką, bet ir pasisakė už santykių su Lenkija sureguliovimą. Tautinių mažumų frakcijos dėl KD bloko nepasitikėjimo ir neigiamos nuostatos negalėjo dalyvauti Užsienio reikalų komisijos darbe.

Skyriuje „**Klaipėdos krašto konvencijos ir integracijos vertinimai**“ nagrinėjamas Seimo požiūris į Klaipėdos krašto valdymą ir integracijos problemas. Svarstant Klaipėdos statuto klausimus išryškėjo akivaizdus Seimo nepasitikėjimas E. Galvanausko vadovaujamos delegacijos veikla. Tam įtakos turėjo ir E. Galvanausko asmenybė, Lietuvos politinių partijų konfrontacija, KD bloko frakcijų nesutarimai bei opozicinės Tautos pažangos partijos lyderių vykdoma Vyriausybės ir Seimo diskreditavimo politika. Taip pat negalima neįvertinti SSRS pastangų paveikti Lietuvos politikų orientaciją. Oficialiai pateikiama informacija apie Lietuvos delegacijos veiklą buvo ribojama, todėl susidarė palankios sąlygos skliti gandams ir dezinformacijai. Ribota informacija ir skleidžiami gandai sėjo nerimą visuomenėje – net valdančiosios Seimo frakcijos galvojo, kad Vyriausybė nepakankamai gina Lietuvos interesus Klaipėdos klausimu, todėl 1924 m. vasario 12 d. LKDP, LŪS, LDF ir LVLS atstovai pasirašė interpeliaciją Ministrui Pirmininkui ir užsienio reikalų ministrui E. Galvanauskui dėl nepakankamai ginamų Lietuvos interesų Klaipėdos klausimu ir nuolaidžiavimų Tautų Sąjungos Tarybai. Jų nuomone, Užsienio reikalų ministerija neturėjo drąsos griežtai pasipriešinti Lenkijos interesams Klaipėdos uoste, o sutikusi be rezervų priimti 1923 m. vasario 16 d. notą, vėliau derybose dėl Klaipėdos prijungimo taip pat darė nuolaidų. Ministras Pirmininkas apkaltino Seimą dėl kišimosi į Vyriausybės vedamų derybų procedūrą ir diplomatinio darbo metodų kritikos. Jis pasipiktino, kad tarp pasirašiusių interpeliaciją buvo ir Užsienio reikalų komisijos nariai.

Lietuvos Vyriausybė bei politinės partijos ėmėsi įvairių priemonių siekdamas patraukti Klaipėdos krašto gyventojus į savo pusę, tačiau dažnai neįvertindavo krašto

specifikos bei žmonių psichologijos. Vyriausybė delsė surengti rinkimus Klaipėdos krašte, tai kėlė krašto gyventojų nepasitenkinimą. Jų peticijose ir rezoliucijose Seimo frakcijoms buvo rašoma, kad krašte didėja susierzinimas, sunki ekonominė padėtis, nes „Kauno valdžia“ leidžia potvarkius, nežinodama Klaipėdos krašto gyvenimo sąlygų ir nesistengdama jų iširti. Dėl šių priežasčių 1925 m. spalio 19 d. rinkimuose į Klaipėdos seimelį daugiausia balsų gavo vokiečiai, už kuriuos balsavo ir vietos lietuviai. Visos partijos suprato, kad sprendžiant Klaipėdos krašto integracijos problemas, reikalinga visų politinių jėgų vieninga nuomonė bei vieninga politika, tačiau ir šiuo klausimu nepavyko išvengti ideologinių nesutarimų.

Skyriuje „**Santykiai su Didžiąja Britanija ir Baltijos šalimis**“ analizuojama Seimo frakcijų nuostatos santykių su Didžiąja Britanija ir Baltijos šalimis atžvilgiu. II Seime KD blokas ir LVLS frakcija deklaravo orientaciją į Angliją ir Baltijos valstybes, nors neoficialiai buvo svarstomi ir kiti tarptautinės orientacijos variantai. Lietuvos politikai buvo nusivylę, kad Anglijos ir Baltijos šalių diplomatai nepakankamai palaikė Lietuvos reikalavimus tarptautinėse institucijose, tačiau bendradarbiavimas buvo tęsiamas. Lietuvoje lankėsi Didžiosios Britanijos parlamento delegacija, Lietuvos Seimo delegacija kartu su Latvijos ir Estijos parlamentų atstovais buvo pakviesta į Londoną. Vis dėlto, užsitęsęs deryboms, KD blokas atsisakė Didžiosios Britanijos paskolos geležinkeliams tiesti, todėl atsistatydino E. Galvanausko Vyriausybė, o LVLS ir LSDP aštriai kritikavo valdančiojo bloko sprendimą, kaltindamos interesų konfliktu. Paskolos atsisakymas parodė, kad KD blokas nesieja Lietuvos ateities su Didžiosios Britanijos palaikymu.

1922 m. pablogėję santykiai su Latvija ir Estija dėl dalyvavimo Varšuvos konferencijoje vėl atšilo po Klaipėdos sukilimo, kai Baltijos šalys pritarė Klaipėdos prijungimui prie Lietuvos, tačiau 1923 m. pabaigoje paaiškėjus, kad Latvija nepalaikys Lietuvos protesto dėl Ambasadoriaus konferencijos sprendimo priskirti Vilniaus kraštą Lenkijai, skepticizmas Baltijos sąjungos atžvilgiu vėl padidėjo. Lietuvos Seimo narių nuomonę veikė kryptinga Tautos Pažangos partijos ir Šaulių sąjungos vadovų kritika spaudoje bei Vokietijos ambasados veiksmai. 1924 m. sausio 5 d. Užsienio reikalų komisijos posėdyje buvo nutarta derybas su SSRS pradėti atskirai, bet ne kartu su Latvija ir Estija, kurios buvo Lenkijos įtakoje. Tik LSDP frakcija nuosekliai pasisakė už santykių su Baltijos šalimis stiprinimą ir palaikė ryšius su tų šalių socialdemokratų

partijomis.

Vis dėlto Lietuvos ir Latvijos vyriausybių iniciatyva buvo palaikomi tarpparlamentiniai ryšiai su Latvija, Lietuvoje lankėsi Latvijos seimo delegacijos. KD bloko Seimo nariai M. Krupavičius ir M. Galdikienė įsteigė draugiją „Lietuvių–latvių vienybė“, kuri 1924 m. vasarą Rygoje suorganizavo pirmąjį Lietuvių ir latvių kongresą, priėmusį rezoliuciją, reikalaujančią grąžinti Vilnių Lietuvai, tačiau Latvijos vyriausybė atsiribojo nuo šios rezoliucijos. Neišspręstas Vilniaus klausimas vertė Lietuvą ieškoti paramos iš SSRS ir Vokietijos.

Skyriuje „**Nesėkmingų derybų su Vatikanu ir Lenkija panaudojimas rinkiminėse kovose**“ analizuojamos konkordato su Vatikanu rengimo aplinkybės bei Seimo frakcijų požiūris į derybas su Vatikanu ir Lenkija. KD blokas, žinodamas išankstinę opozicinių frakcijų nuomonę šiais klausimais, stengėsi nuslėpti informaciją apie rengiamas derybas arba pateikdavo ją pavėluotai, kai jau nieko negalima pakeisti. Toks jų elgesys sukeldavo didžiulį opozicijos pasipiktinimą, kuris išsiliedavo spaudoje ir susirinkimuose. Vis dėlto yra duomenų, kad LVLS lyderis M. Sleževičius žinojo apie visas šias derybas, tačiau oficialiai LVLS deklaruodavo, kad krikščionys demokratai slepia informaciją apie vykdomą užsienio politiką. Matyt, tokia buvo jų priešrinkiminė taktika, tačiau toks elgesys kenkė Lietuvos saugumui, nes kurstė visuomenę prieš Vyriausybę ir Seimą.

Ketvirtoji dalis apima III Seimo laikotarpį – Seimo požiūrį į užsienio politikos uždavinius, iškilusius po Lokarno konferencijos, sutarties su SSRS parengimą bei permainas parlamente po karinio perversmo.

Skyriuje „**Užsienio politikos klausimai Seime**“ apžvelgiama frakcijų pozicija Lietuvos užsienio politikos klausimais. Valdančioji dauguma III Seimo laikotarpiu iki 1926 m. gruodžio 17 d. perversmo užsienio politikoje deklaravo orientaciją į Vokietiją ir SSRS bei tikslą sukurti Baltijos valstybių sąjungą, tačiau šie du siekiai buvo nesuderinami, nes Vokietija ir SSRS darė viską, kad Baltijos valstybių sąjunga nesusikurtų. 1926 metais būta slaptų Lietuvos ir Lenkijos diplomatų bei Seimo narių susitikimų, kuriuos inicijavo LSDP ir kai kurie LKDP nariai, tačiau M. Sleževičiaus Vyriausybė nesiryžo pradėti derybų su Lenkija, bijodama krikščionių demokratų pasipriešinimo.

Gavusios daugumą III Seime, LVLS ir LSDP frakcijos savo ideologines nuostatas

perkėlė į užsienio politiką kategoriškai pasisakydamos prieš santykių su Vatikanu atnaujinimą bei nepripažindamos Lietuvos bažnytinės provincijos įkūrimo. KD bloko lyderiai, kritikuodami M. Sleževičiaus vykdomą užsienio politiką, ne kartą siūlė konstruktyvius sprendimus dėl Lietuvos delegacijos pozicijos Tautų Sąjungoje, santykių su Vatikanu atnaujinimo, sutarties su SSRS, tačiau jų nuomonė buvo ignoruojama.

Po 1926 m. gruodžio 17 d. perversmo Ministras Pirmininkas A. Voldemaras savo deklaracijoje paskelbė Lietuvos neutralumo idėją ir suteikė Lenkijai galimybę vėl sėsti prie derybų stalo. III Seimo LVLS Vyriausybę apkaltino „Vilniaus išsižadėjimu“, o Lietuvos ūkininkų partijos (toliau – LŪP) frakcija kritikavo, kad neutralumo politika nesuteikia Lietuvai saugumo, tačiau Seime daugumą turėję krikščionys demokratai pritarė Ministrų kabineto deklaracijai. Prezidentui A. Smetonai paleidus III Seimą, krikščionys demokratai nepritarė tautininkų norams sustiprinti Prezidento instituciją, parlamento veiklos menkinimui ir atsisakymui paskelbti Seimo rinkimus, todėl šių partijų koalicija iširo. Parlamentinio valdymo pakeitimas prezidentiniu kartu reiškė ir Seimo institucijos galių pabaigą nustatant užsienio politikos kursą. Nuo 1927 m. balandžio svarbiausių sprendimų priėmimas perkeltas į Vyriausybę, vėliau – į Prezidentūrą.

Skyriuje „**III Seimo narių indėlis rengiant ir ratifikuojant sutartį su SSRS**“ III Seimo Užsienio reikalų komisija tiesiogiai prisidėjo prie Nepuolimo sutarties su SSRS rengimo, tačiau ne į visas jos narių pastabas buvo atsižvelgta, nes derybos vyko sunkiai, SSRS naudojo įvairias psichologinio spaudimo priemones. LKDP, LŪS ir LDF atstovai kategoriškai siūlė sutarties nepasirašyti, nes ji Lietuvai nieko gero neduoda. LTS atstovas A. Voldemaras siūlė pareikalauti iš Sovietų Sąjungos aiškiai pasisakyti Vilniaus ir Klaipėdos klausimais. LSDP atstovas S. Kairys iš pradžių norėjo, kad su SSRS būtų pasirašoma kolektyvinė sutartis kartu su Latvija ir Estija, tačiau vėliau pakeitė nuomonę. Ratifikuojant sutartį dauguma Seimo narių ją vertino teigiamai, pabrėždami, kad Nepuolimo sutartis iškėlė Lietuvos politiką į tarptautinį lygmenį, priminė, kad Vilniaus klausimas yra atviras, sumažino Lenkijos puolimo pavojų. Prieš sutartį balsavę LKDP, LŪS ir LDF atstovai teigė, kad sutartis pablogina santykius su Tautų Sąjunga ir Baltijos šalimis, nieko realaus Lietuvai neduoda ir jokių garantijų nesuteikia, o Lietuvą paverčia žaislu SSRS politikoje. LDF lyderis K. Ambrozaitis numatė, kad, jei šiai orientacijai bus lemta realizuotis, tai SSRS ir Vokietija pasidalins Lietuvą, nes ši sutartis veda valstybę

prie tokio tragiško galo.

Penktojoje dalyje analizuojamas Užsienio reikalų ministerijos biudžeto svarstymas seimuose bei Užsienio reikalų ministerijos etatų formavimas, frakcijų požiūris į ministerijos struktūros tobulinimą ir jos veiklos problemas. Nuo 1920 iki 1927 metų Užsienio reikalų ministerija nuolat keitėsi – didėjo centrinis aparatas, kūrėsi pasiuntinybės ir konsulatai. Seimas dažniausiai siekdavo sumažinti Užsienio reikalų ministerijos sąmatas, tačiau vėliau neretai tekdavo patvirtinti papildomų išlaidų sąmatas. Seimo nariai dažniausiai kritikavo Užsienio reikalų ministeriją dėl etatų politikos neturėjimo, blogo atstovybių darbo, blogai tvarkomų finansinių dokumentų. Ministrai aiškino, kad trūksta inteligentų, mokančių Vakarų Europos kalbas, kad niekas neina dirbti į ministeriją dėl mažo atlyginimo. Steigiamojo Seimo laikotarpiu į užsienį buvo siunčiamos gausios delegacijos, kurioms išlaikyti reikėdavo didžiausios ministerijos biudžeto dalies, nes Lietuvos diplomatinis aparatas užsienyje buvo per silpnas užsienio politikos keliams uždaviniams įgyvendinti.

Buvo tobulinama Užsienio reikalų ministerijos struktūra. Iki 1922 m. pabaigos Užsienio reikalų ministerija buvo suskirstyta į departamentus pagal teritorijas, vėliau ministerija įsteigė naujus departamentus, suskirstydama juos pagal veiklos rūšis. Labiausiai Užsienio reikalų ministerijos biudžetą siekė apkarpyti III Seimas, sumažindamas lėšas ambasadoms ir konsulatams, tačiau jam sutrukdė perversmas. Per visą parlamentinės demokratijos laikotarpį Užsienio reikalų ministerijai trūko aukštos kvalifikacijos, užsienio kalbas mokančių tarnautojų, nors buvo steigiamos ministerijos stipendijos.

IŠVADOS

1. Seimas darė didelę įtaką Lietuvos užsienio politikai, tvirtindamas Ministrų kabineto programas, nustatydamas Lietuvos užsienio politikos kursą ir kontroliuodamas Užsienio reikalų ministerijos veiklą. Nuolatinei užsienio politikos kontrolei ir įvairiems tos srities klausimams spręsti Seimas sudarydavo Užsienio reikalų komisiją. Be to, buvo plačiai naudojamos parlamentinės Vyriausybės darbų kontrolės formos, numatytos Konstitucijoje – tai interpeliacijos ir paklausimai Ministrui Pirmininkui ir atskiriems ministrams bei revizijų skyrimas.
2. Seimų įtaka užsienio politikai buvo skirtinga. Tai lėmė Seimo sudėtis, partijų ideologija, atstovų amžius, išsilavinimas, politinė įtaka ir nuostatos, frakcijų tarpusavio santykiai ir Seimo veiklos trukmė. Lietuvoje nebuvo susiformavusių parlamentinės ir politinės veiklos tradicijų, parlamentarai buvo jauno amžiaus, nepatyrę, tik apie pusė jų turėjo aukštąjį išsilavinimą, todėl jiems neretai stigo įžvalgumo, tolerancijos, atsakomybės jausmo bei polinkio į kompromisą. Dėl šių priežasčių frakcijos nelengvai sudarydavo koalicijas, kurios dėl partinių nesutarimų būdavo trumpalaikės.
3. Steigiamasis Seimas turėjo didžiausią įtaką Lietuvos užsienio politikai, nes absoliučią daugumą turėjęs KD blokas buvo sudaręs koaliciją su LVS ir LSDLP bloku, opozicija buvo silpna, nepasireiškė frakcijų konfrontacija. Steigiamojo Seimo frakcijos, išskyrus Lenkų frakciją, užsienio politikos srityje iš pradžių stengėsi laikytis vieningos linijos, todėl Seimas išsprendė beveik visus atsikūrusiai valstybei iškilusius užsienio politikos uždavinius, išskyrus santykių su Lenkija normalizavimą. Seimo nariai, 1920–1921 metais dalyvaudami visų diplomatinių delegacijų sudėtyje, gynė valstybės interesus ir padėjo Užsienio reikalų ministerijai, kuri neturėjo pakankamai aukštos kvalifikacijos valdininkų. Toks valdžių suartėjimas nepažeidė valdžių padalijimo principo, bet sudarė galimybę palaikyti glaudesnius ryšius tarp parlamento ir vyriausybės bei prisidėjo prie efektyvaus valdžių bendradarbiavimo sprendžiant valstybinės reikšmės klausimus.

4. Pirmojo Seimo įtaka buvo mažiausia, nes jis dirbo trumpiausiai, nė viena frakcija neturėjo ryškios daugumos, o stipri frakcijų konfrontacija paralyžiavo Seimo ir Vyriausybės darbą, todėl Prezidentas turėjo paleisti Seimą. Didžiosios Seimo frakcijos pritarė E. Galvanausko Vyriausybės suorganizuotam sukilimui ir Klaipėdos krašto prijungimui prie Lietuvos, tačiau, pritarė Vyriausybės užsienio politikai, Liaudininkų frakcija pareiškė nepasitikėjimą Vyriausybe. Nesutarimai Seime sąlygojo Lietuvos autoriteto užsienyje susilpnėjimą ir prisidėjo prie to, kad Vilniaus kraštas oficialiai buvo pripažintas Lenkijai.
5. II Seime daugumą turėjęs KD blokas susidūrė su stipriu opozicijos pasipriešinimu, todėl šio Seimo įtaka užsienio politikai nebuvo tokia didelė kaip Steigiamojo Seimo. Žinodamas neigiamą opozicijos nuomonę, KD blokas kai kuriuos užsienio politikos klausimus vengė svarstyti viešai Užsienio reikalų komisijoje ar Seimo plenumo, todėl svarbūs sprendimai buvo daromi siaurame KD bloko lyderių ir Vyriausybės atstovų rate. Toks elgesys dar labiau komplikavo frakcijų tarpusavio santykius ir susilaukė griežtos opozicijos bei visuomenės reakcijos. Ribota informacija sudarė palankias sąlygas skliti gandams ir dezinformacijai, todėl nesėkmingas derybas su Vatikanu ir Lenkija opozicinės frakcijos panaudojo rinkiminėse kovose ir laimėjo rinkimus į III Seimą.
6. III Seime daugumą gavę liaudininkai ir socialdemokratai savo ideologines nuostatas perkėlė į užsienio politiką kategoriškai pasisakydami prieš santykių su Vatikanu atnaujinimą. KD bloko lyderiai kritikavo tokią užsienio politiką, siūlydami konstruktyvius sprendimus, tačiau jų nuomonė buvo ignoruojama, siekiant sumažinti krikščionių demokratų įtaką valstybei.
7. Seimo sprendimams užsienio politikos srityje didelį poveikį turėjo visuomenės nuomonė: veikiamas visuomenės protestų Steigiamasis Seimas atmetė Hymanso projektą, o II Seimo metu Lietuva buvo priversta nutraukti santykius su Vatikanu ir derybas su Lenkija dėl miško plukdymo. Seimo nariai stengėsi išaiškinti šių derybų reikalingumą, tačiau jiems nepavyko paveikti visuomenės nuomonės.
8. Užsienio reikalų komisija padėjo Vyriausybei formuoti Lietuvos užsienio politiką. Ji svarstydavo ministerijos parengtus politinių sutarčių ir instrukcijų delegacijoms projektus, teikdavo pasiūlymus. Ypač didelis komisijos indėlis į Taikos sutarties

su Sovietų Rusija ir Nepuolimo sutarties su SSRS parengimą. Užsienio reikalų ministrai reguliariai informuodavo komisiją užsienio politikos klausimais, tačiau informacijos pateikimas priklausė nuo ministro ar premjero asmenybės bruožų: E. Galvanauskas ir V. Petrulis nenorėjo, kad Seimas kištųsi į Vyriausybės vedamų derybų procedūrą, o Užsienio reikalų komisijos nariai liaudininkai M. Sleževičius ir Z. Toliušis siekė daugiau kontroliuoti Užsienio reikalų ministerijos ir delegacijų veiklą.

9. 1920–1925 metais Lietuvos seimai deklaravo orientaciją į Angliją ir Baltijos šalis, todėl užmezgė ir palaikė tarpparlamentinius ryšius su Didžiosios Britanijos bei Baltijos šalių parlamentais. Šie ryšiai padėjo Lietuvai gauti Baltijos šalių pripažinimą, atsisakyti konfederacijos su Lenkija, pasirašyti sutartis, tačiau ne visos bendradarbiavimo galimybės buvo išnaudotos. Lietuvos politikai dažniausiai kreipdavosi į Baltijos šalis tuomet, kai Lietuvai reikėdavo pagalbos. Be to, nepaisant Lietuvos ir Anglijos parlamentų bendradarbiavimo, krikščionių demokratų blokas nepasinaudojo proga pagerinti santykių su Didžiąja Britanija ir atsisakė jos Vyriausybės siūlomos paskolos elevatoriams statyti ir geležinkeliams tiesti. Santykiams su Baltijos šalimis ir Anglija trukdė neišspręstas Vilniaus klausimas, Latvijos ir Estijos politikų siekimas išlaikyti gerus santykius su Lenkija, Lenkijos noras daryti įtaką Baltijos šalims bei SSRS ir Vokietijos intrigos.
10. Seimo daugumos vykdoma vidaus politika kartu veikė ir užsienio politiką. I ir II seimuose krikščionių demokratų bloko kategoriškumas ir nenoras ieškoti kompromisų opozicijoje frakcijas vertė nepritari ir jų vykdomai užsienio politikai. Iš kitos pusės – kairiųjų partijų siauras partinis mąstymas bei politinės nuovokos stoka ir tautinių mažumų frakcijų savanaudiškumas trukdė spręsti opius užsienio politikos klausimus. Parlamentinių partijų nesutarimai trukdė Seimo ir Vyriausybės darbui, stabdė valstybės vystymąsi, menkino Lietuvos autoritetą užsienyje, kėlė pavojų valstybės saugumui, sukėlė parlamentarizmo krizę ir sudarė prielaidas autoritarinio valdymo įsigalėjimui.
11. Liaudininkų frakcija dažnai, vadovaudamasi partiniais interesais, vengė prisiimti atsakomybę ir naudojo populistinius metodus. Krikščionių demokratų ir liaudininkų frakcijų programinės nuostatos užsienio politikos klausimais ir

tarptautinė orientacija dažniausiai sutapo, tačiau iškilus problemoms užsienio politikos srityje ar nesutarimams dėl vidaus politikos, liaudininkai pereidavo į griežtą opoziciją, siekdami suversti atsakomybę vieniems krikščionims demokratams.

12. Socialdemokratų frakcija, turėdama vieną atstovą Užsienio reikalų komisijoje, realios įtakos Lietuvos užsienio politikai nedarė. Užsienio politikos klausimais ji pareiškė atskirą nuomonę: Vilniaus ir Klaipėdos klausimus siūlė spręsti plebiscito būdu, o nuo 1925 metų rudens viešai pasisakė už ekonominių santykių su Lenkija užmezgimą. Ši frakcija visuose seimuose pasisakydavo už trišalės Baltijos valstybių sąjungos idėjos realizavimą.
13. Iš tautinių mažumų frakcijų tik Žydų frakcija aktyviai dalyvavo valstybės užsienio politikoje Steigiamojo Seimo laikotarpiu ir daug padėjo siekiant tarptautinio pripažinimo. I, II ir III seimuose tautinių mažumų frakcijos esminės įtakos valstybės užsienio politikai nedarė, nes buvo pernelyg mažos, todėl remiantis statutu ir Seimo daugumos sprendimu negalėjo dalyvauti Užsienio reikalų komisijos veikloje ir apsiribojo tik tautinių interesų gynimu. Visų seimų Lenkų ir III Seimo Klaipėdiečių frakcijų atstovai susidūrė su lojalumo Lietuvos valstybei problema. Lenkų frakcija buvo finansuojama ir inspiruojama Lenkijos užsienio reikalų ministerijos, rašė skundus prieš Lietuvą tarptautinėms institucijoms, o kai kurie III Seimo Klaipėdiečių ir vokiečių frakcijos atstovai palaikė slaptus ryšius su Vokietijos diplomatais ir siekė Klaipėdos grąžinimo Vokietijai.
14. 1920–1926 metų laikotarpiu Seimo požiūriui į užsienio politiką nemažą poveikį darė Tautos pažangos partijos (vėliau – Lietuvių tautininkų sąjungos) lyderiai A. Smetona ir A. Voldemaras, nors iki 1926 metų jie į Seimą nepateko ir buvo opozicijoje. Aštriai ir dažnai motyvuotai spaudoje ir viešose paskaitose kritikuodami krikščionių demokratų bloko vykdomą užsienio politiką, jie veikė visuomenės, kartu ir Seimo narių nuomonę. Jų pasipriešinimas santykių su Lenkija užmezgimui ir Baltijos sąjungos kritika susilaukdavo įvairių visuomenės grupių ir Seimo narių pritarimo. III Seime Tautininkų sąjungos lyderiai aktyviai dalyvavo užsienio politikos formavime, kreipdami Lietuvos tarptautinę orientaciją į SSRS ir Vokietijos pusę.

15. Seimas darė tiesioginę įtaką Užsienio reikalų ministerijai tvirtindamas ministerijos biudžetą bei struktūrą. Visi seimai stengėsi sumažinti ministerijos lėšas ir etatus, tačiau neretai lėšos ar etatai buvo mažinami dėl subjektyvių priežasčių, todėl vėliau tekdavo priimti papildomas sąmatas ar vėl įsteigti panaikintus etatus.

Publications on the dissertation theme:

1. Veilentienė Audronė. Valdemaras Čarneckis – ministras, politikas ir diplomatas // *Iš Lietuvos diplomatijos istorijos*. Kaunas, 1994, p. 57–67.
2. Veilentienė A., Jurevičiūtė A., Šauliai nepriklausomybės kovose // *Lietuvos istorijos studijos*, 1998, Nr. 8, (ISSN 1392–0448), p. 62–71.
3. Žemaitytė Veilentienė Audronė. Valdemaras Čarneckis ir Lietuvos užsienio politikos problemos 1924–1925 m. // *Iš Lietuvos diplomatijos istorijos (2)*. Kaunas, 1999, p. 11–22.
4. Veilentienė A. Valdemaras Vytautas Čarneckis ir Lietuvos užsienio politikos problemos (1924 06 18–1925 09 25) // *Lietuvos užsienio reikalų ministrai 1918–1940*. Kaunas, 1999, p. 127–152.
5. Žemaitytė Veilentienė A. Matas Šalčius kovose už Lietuvos nepriklausomybę // *Karo archyvas*, t. 16, Vilnius, 2000, ISSN 1392-6489, p. 127–136.
6. Žemaitytė Veilentienė A. Klaipėdos sukilimo diplomatiniai aspektai // *Iš Lietuvos diplomatijos istorijos, (3)*. Kaunas, 2000, p. 21–34.
7. Žemaitytė Veilentienė A. Steigiamojo Seimo vaidmuo Lietuvos užsienio politikoje // *Iš Lietuvos diplomatijos istorijos (3)*. Kaunas, 2000, p. 93–103.
8. Veilentienė A. Mato Šalčiaus vaidmuo Lietuvos Šaulių sąjungoje // *Lietuvos Šaulių sąjungos istorijos fragmentai*. Kaunas, 2002, ISBN 9986-9263-8-6, p. 7–27.
9. Veilentienė A. Konstitucijos projekto komisijos nariai // *Mūsų konstitucionalizmo raida*, Vilnius, 2003, ISBN 9986-18-110-0, p. 57–65.
10. Žemaitytė-Veilentienė A. Steigiamojo Seimo kova dėl Vilniaus 1920 m. // *Vilniaus klausimas Lietuvos Respublikos diplomatijoje (1918–1940 m.)*. Kaunas, 2003, (ISBN 9955-480-15-7), p. 33–53.
11. Žemaitytė-Veilentienė A. Prezidentų rinkimų problemos ir jų konfliktų aplinkybės I ir III Seimuose // *Parlamento studijos*, Nr. 4, 2005, ISSN 1648-9896, p. 43–58.
12. Veilentienė A., Jurevičiūtė A., Lietuvos šauliai nepriklausomybės kovose // *Lietuvos šaulių sąjunga valstybės ir visuomenės tarnyboje*, Kaunas, 2005, p. 11–55.

13. Kazimieras Ambrozaitis (p. 68–70), Stasys Balčas (p. 75–77), Viktoras Beržinskas (p. 81–83), Antanas Bulionis (p. 112–113), Valdemaras Vytautas Čarneckis (p. 119–121), Eliziejus Draugelis (p. 137–139), Magdalena Galdikienė (p. 145–147), Jonas Galvydis- Bykauskas (p. 148–149), Vincas Grajauskas (p. 153), Stasys Gruodis (p. 165–166), Emilija Gvildienė Spudaitė (p. 167–169), Petras Jočys (p. 171–172), Kazimieras Jokantas (p. 173–175), Andrius Kardišauskas (p. 183–184), Jonas Lingė (p. 224–225), Fulgencijus (Pulgis) Lumbis (p. 229–230), Antanas Matulaitis (p. 243–244), Feliksas Mikšys (p. 252–254), Antanas Milčius (p. 255–256), Petras Radzevičius (p. 301–302), Povilas Spudas (p. 346–348), Zigmas Pranas Starkus (p. 351–353), Klemensas Vaitekūnas (p. 414–416), Kazimieras Zubauskas (p. 432–433) // *Lietuvos Steigiamojo Seimo (1920–1922 metu) narių biografinis žodynas*. Vilnius, 2006. (24 biogramos, viso: 59 psl.)
14. Kazimieras Ambrozaitis (p. 195–201), Stasys Balčas (p. 204–205), Viktoras Beržinskas (p. 206–208), Eliziejus Draugelis (p. 242–245), Antanas Endziulaitis (p. 245–249), Magdalena Galdikienė (p. 256–260), Emilija Gvildienė Spudaitė (p. 279–283), Petras Jočys (p. 292–296), Kazimieras Jokantas (296–299), Andrius Kardišauskas (p. 310–311), Fulgencijus (Pulgis) Lumbis (p. 361–363), Feliksas Mikšys (p. 376–382), Antanas Milčius (p. 384–386), Petras Radzevičius (p. 422–427), Zigmas Pranas Starkus (p. 476–480). // *Lietuvos Respublikos seimų I (1922–1923), II (1923–1926), III (1926–1927), IV (1936–1940) narių biografinis žodynas*. Vilnius, 2007. (15 biogramų, viso: 84 psl.).
15. Veilentienė Audronė. Parlamentarizmo ir cenzūros problema 1920–1926 metais // *Žurnalistikos tyrimai* [Vilniaus universitetas], 2008, Nr. 1, ISSN 2029-1132, p. 128–141
16. Veilentienė A. Lyderio problema parlamentinėje valstybėje. Seimo frakcijų vadovai parlamentinės krizės laikotarpiu 1926 m. // *Parlamento studijos*, Nr. 8, 2009, ISSN 1648-9896, p. 30–51.

About the author:

Name: Audronė Veilentienė

Education: History and social studies diploma at Vilnius University, 1988.

Professional experience: Manager of the Museum of Kaunas University of Technology

Research topics:

- history of Diplomacy and Statehood from 1918 to 1940
- history of Kaunas University of Technology.

Phone: +370 37 30 06 33

E-mail: audrone.veilentiene@ktu.lt